

VIJEĆE EUROPE

ODBOR MINISTARA

Preporuka REC (2006) 5 Odbora ministara državama članicama vezana uz

Akcijski plan Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom: poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006.-2015.

(Usvojio Odbor ministara 5. travnja 2006. na 961. zasjedanju zamjenika ministara)

Odbor ministara,

Imajući u vidu Rezoluciju (59) 23 od 16. studenog 1959. o proširenju aktivnosti Vijeća Europe na društvenom i kulturnom području;

Uzimajući u obzir Rezoluciju (96) 35 od 2. listopada 1996. koja revidira Djelomični sporazum na društvenom i području javnog zdravstva, kojom su izmijenjene strukture Djelomičnog sporazuma te je odlučeno da se nastavi, na osnovu izmijenjenih pravila koja su zamijenila pravila iznesena u Rezoluciji (59) 23, s provođenjem i razvojem aktivnosti nastalih na osnovu te Rezolucije, s ciljem, među ostalim, integriranja osoba s invaliditetom u društvo, a s namjerom definiranja jedinstvene politike prema osobama s invaliditetom te davanja doprinosa njezinoj provedbi na europskoj razini, na osnovi načela punopravnog građanskog statusa i neovisnog življenja, što uključuje uklanjanje zapreka integraciji, bez obzira na njihovu narav, bilo psiholoških, obrazovnih, obiteljskih, kulturnih, društvenih, profesionalnih, financijskih ili građevinskih;

Imajući u vidu da je cilj Vijeća Europe postizanje većeg jedinstva između članica te da se taj cilj može postići, među ostalim, usvajanjem zajedničkih pravila na području politike prema osobama s invaliditetom u svrhu promicanja zaštite političkih, građanskih, društvenih, kulturnih i obrazovnih prava;

Uzimajući u obzir Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda (ETS br. 5);

Uzimajući u obzir načela utvrđena izmijenjenom Europskom socijalnom poveljom (ETS br. 163), odnosno pravo osoba s invaliditetom na neovisnost, društvenu integraciju i sudjelovanje u životu zajednice;

Uzimajući u obzir Standardna pravila Ujedinjenih Naroda o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom, 1993.;

Uzimajući u obzir Međunarodnu klasifikaciju funkcioniranja, invaliditeta i zdravlja (ICF) Svjetske zdravstvene organizacije (WHO), 2001.;

Imajući u vidu Konvenciju o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju (osoba s invaliditetom) Međunarodne organizacije rada (ILO) (br. C159), 1983. i pripadajuću Preporuku Međunarodne organizacije rada o Profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju (osoba s invaliditetom) (br. R168), 1983;

Uzimajući u obzir Preporuku br. R (92) 6 Odbora ministara državama članicama o jedinstvenoj politici prema osobama s invaliditetom;

Uzimajući u obzir Ministarsku deklaraciju o osobama s invaliditetom "Napredovanje prema punopravnom građanskom sudjelovanju", prihvaćenu na Drugoj europskoj konferenciji ministara odgovornih za politiku integracije osoba s invaliditetom, održanoj u Malagi (Španjolska) 7. i 8. svibnja 2003.;

Uzimajući u obzir Akcijski plan Trećeg sastanka visoke razine šefova država i vlada Vijeća Europe (CM/2005/80 konačna verzija), usvojen u Varšavi 17. svibnja 2005., koji određuje ulogu i glavne odgovornosti Vijeća Europe u nadolazećim godinama;

Uzimajući u obzir Preporuku 1592 (2003) Parlamentarne skupštine Vijeća Europe "U smjeru potpunog uključivanja osoba s invaliditetom u društvo";

Potvrđujući univerzalnost, nerazdjeljivost i međuovisnost svih ljudskih prava i temeljnih sloboda te potrebu da se osobama s invaliditetom zajamči puno uživanje tih prava bez diskriminacije;

Uzimajući u obzir da procijenjeni postotak osoba s invaliditetom u ukupnom stanovništvu Europe iznosi 10-15%, da su glavni uzroci invaliditeta bolest, nesreće i nesposobnost uslijed starosti, te da se očekuje trajni porast broja osoba s invaliditetom, među ostalim, zbog produženoga životnog vijeka;

Smatrajući da neuspjeh u promicanju prava građana s invaliditetom i pružanju jednakih mogućnosti predstavlja povredu ljudskog dostojanstva;

Smatrajući da jamstvo jednakih mogućnosti pripadnicima svih društvenih skupina pridonosi učvršćivanju demokracije i socijalne kohezije;

Smatrajući da pristup integraciji i punom sudjelovanju osoba s invaliditetom u društvu treba biti utemeljen na ljudskim pravima i uključen u relevantna područja politike na međunarodnoj, nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini;

Naglašavajući potrebu da se pitanja invaliditeta u svim sektorima rješavaju jedinstvenom politikom i usklađenim djelovanjem;

Priznajući rad koji je obavio Odbor Vijeća Europe za rehabilitaciju i integraciju osoba s invaliditetom (CD-P-RR) prilikom sastavljanja Akcijskog plana za osobe s invaliditetom;

Naglašavajući važnost zasnivanja partnerstava s nevladinim udrugama osoba s invaliditetom za rad na provedbi i praćenju Akcijskog plana za osobe s invaliditetom,

Preporuča da vlade država članica, imajući u vidu specifične nacionalne, regionalne ili lokalne strukture i pripadajuće odgovornosti:

- a. integriraju u svoju politiku, zakonodavstvo i praksu načela i provode aktivnosti navedene u Akcijskom planu Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja osoba s invaliditetom u društvu: poboljšavanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006.-2015., kako je navedeno u dodatku ovoj preporuci;
- b. promiču provedbu i primjenu Akcijskog plana za osobe s invaliditetom Vijeća Europe 2006.-2015. na područjima koja nisu u izravnoj nadležnosti javnih tijela, no na kojima ipak imaju određen utjecaj ili mogu imati određenu ulogu;
- c. u tom smislu osiguraju što širu primjenu ove preporuke među svim zainteresiranim stranama, primjerice, putem kampanja za podizanje razine svijesti i suradnju s privatnim sektorom te civilnim društvom, uključujući, posebice, nevladine udruge osoba s invaliditetom.

Dodatak Preporuci Rec (2006)5

Akcijski plan Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja osoba s invaliditetom u društvu: poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006.-2015.

Sadržaj

1. Izvršni sažetak
2. Uvod
3. Ključne akcijske smjernice
  - 3.1. Akcijska smjernica br. 1: Sudjelovanje u političkom i javnom životu
  - 3.2. Akcijska smjernica br. 2: Sudjelovanje u kulturnom životu
  - 3.3 Akcijska smjernica br. 3: Informiranje i komunikacija
  - 3.4. Akcijska smjernica br. 4: Obrazovanje
  - 3.5. Akcijska smjernica br. 5: Zapošljavanje, profesionalno usmjeravanje i naobrazba
  - 3.6. Akcijska smjernica br. 6: Izgrađeno okruženje
  - 3.7. Akcijska smjernica br. 7: Prijevoz
  - 3.8. Akcijska smjernica br. 8: Život u zajednici
  - 3.9. Akcijska smjernica br. 9: Zdravstvena skrb

- 3.10. Akcijska smjernica br. 10: Rehabilitacija
- 3.11. Akcijska smjernica br. 11: Socijalna zaštita
- 3.12. Akcijska smjernica br. 12: Pravna zaštita
- 3.13. Akcijska smjernica br. 13: Zaštita od nasilja i zlostavljanja
- 3.14. Akcijska smjernica br. 14: Istraživanje i razvoj
- 3.15. Akcijska smjernica br. 15: Podizanje razine svijesti

4. Multidisciplinarni aspekti

- 4.1. Uvod
- 4.2. Žene i djevojke s invaliditetom
- 4.3. Osobe s invaliditetom kojima je potreban visok stupanj podrške
- 4.4. Djeca s teškoćama u razvoju i mladi s invaliditetom
- 4.5. Starenje osoba s invaliditetom
- 4.6. Osobe s invaliditetom pripadnici zajednica manjina i migranata

5. Provedba i praćenje daljnjih aktivnosti

- 5.1. Uvod
- 5.2. Provedba
- 5.3. Praćenje daljnjih aktivnosti

Dodatak 1. Malaška ministarska deklaracija o osobama s invaliditetom "Napredovanje prema punopravnom građanskom sudjelovanju", prihvaćena na Drugoj europskoj konferenciji ministara odgovornih za politiku integracije osoba s invaliditetom, održanoj u Malagi (Španjolska) 7. i 8. svibnja 2003.;

Dodatak 2. Referentni tekstovi

1. Izvršni sažetak

1.1. Misija

1.1.1. Malaška ministarska deklaracija o osobama s invaliditetom

Nakon Prve europske konferencije ministara odgovornih za politiku integracije osoba s invaliditetom, 1992. godine Odbor ministara Vijeća Europe usvojio je Preporuku br. R (92) 6 o jedinstvenoj politici za osobe s invaliditetom.

Ova pionirska preporuka utjecala je na politiku prema osobama s invaliditetom tijekom više od deset godina i potaknula nove sveobuhvatne politike koje su predstavljale značajnu dobit za osobe s invaliditetom na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

Međutim, u društvu su se dogodile značajne promjene koje iziskuju nove strategije, utemeljene na socijalnim i ljudskim pravima, za daljnji napredak pristupa pitanjima invaliditeta u sljedećem desetljeću.

U svibnju 2003. na Drugoj europskoj konferenciji ministara koja se održala u Malagi, u Španjolskoj, ministri odgovorni za politiku integracije osoba s invaliditetom usvojili su Malašku ministarsku deklaraciju o osobama s invaliditetom "Napredovanje prema punopravnom građanskom sudjelovanju".

Donesena je odgovarajuća strategija kao razrada Akcijskog plana za osobe s invaliditetom Vijeća Europe, čiji je cilj promicanje ljudskih prava i poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi.

1.1.2. Svrha misije

Akcijski plan za osobe s invaliditetom Vijeća Europe 2006.-2015. želi prenijeti ciljeve Vijeća Europe u pogledu ljudskih prava, nediskriminacije, jednakih mogućnosti, punopravnog građanskog sudjelovanja i sudjelovanja osoba s invaliditetom, u europski okvir politike za osobe s invaliditetom u sljedećem desetljeću.

Svrha je Akcijskog plana ponuditi sveobuhvatni okvir, istovremeno fleksibilan i prilagodljiv, u cilju zadovoljavanja specifičnih uvjeta pojedinih zemalja. On treba služiti kao putokaz za stvaratelje politike kako bi im olakšao oblikovanje, prilagodbu, preusmjeravanje i primjenu odgovarajućih planova, programa i inovativnih strategija.

Vijeće Europe nastojat će primjenjivati Akcijski plan pružajući pomoć svim državama članicama u obliku preporuka, savjeta i stručnih informacija.

1.2. Temeljna načela i strateški ciljevi

1.2.1. Temeljna načela

Države članice nastavit će djelovati unutar antidiskriminacijskih okvira, te okvira ljudskih prava u cilju unaprjeđenja neovisnosti, slobode izbora i kvalitete života osoba s invaliditetom te podizanja razine svijesti o invaliditetu kao jednom elementu ljudske raznolikosti.

Dužna pozornost posvećena je relevantnim postojećim europskim i međunarodnim instrumentima, ugovorima i planovima, osobito pomacima vezanim uz nacrt međunarodne konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom.

Nova strategija za socijalnu koheziju Vijeća Europe (2004.) ističe nužnost opredijeljenosti za osiguranje dostupnosti ljudskih prava osobama koje su potencijalno ranjive, poput djece i mladih, migranata i etničkih manjina, osoba s invaliditetom i starijih osoba.

Akcijski plan za osobe s invaliditetom priznaje osnovno načelo da je društvo dužno svim građanima osigurati da u najmanjoj mogućoj mjeri osjete posljedice invaliditeta putem aktivne podrške zdravom načinu života, sigurnijeg okruženja, primjerene zdravstvene skrbi, rehabilitacije i zajednice spremne na pružanje podrške.

1.2.2. Strateški ciljevi

Ključna svrha Akcijskog plana za osobe s invaliditetom je služiti kao praktičan alat za razvijanje i primjenu konkretnih strategija za postizanje potpunog sudjelovanja osoba s invaliditetom u društvu te postići uklapanje invaliditeta u sve aspekte politika država članica. Akcijski plan usmjeren je na zadovoljavanje specifičnih uvjeta zemalja kao i tranzicijskih procesa koji se odvijaju u različitim državama članicama.

Plan uključuje preporuke za poduzimanje određenih radnji na nacionalnoj razini te rasvjetljuje aspekte ranjivih skupina osoba s invaliditetom koji se suočavaju s određenim zaprekama i problemima koji zahtijevaju multidisciplinarna rješenja.

Plan potiče države članice da odgovore na potrebe osoba s invaliditetom pružanjem kvalitetnih i inovativnih usluga te osnaživanjem mjera koje se već provode.

Akcijski plan trebao bi biti izvor nadahnuća privatnim poduzećima, nevladinim organizacijama te drugim međunarodnim organizacijama. Nevladine organizacije osoba s invaliditetom smatraju se kompetentnim i stručnim partnerima u razvoju politike s kojima se treba savjetovati kao interesnim skupinama u postupku donošenja odluka koje utječu na njihove živote. Provedba Akcijskog plana nadzirat će se i redovito ocjenjivati u svrhu ustanovljavanja postignutog napretka na nacionalnoj razini te razmjene dobrih primjera iz prakse.

1.3. Ključne akcijske smjernice

Akcijski plan za osobe s invaliditetom Vijeća Europe ima široko područje primjene te obuhvaća sva ključna područja života osoba s invaliditetom. Ta se ključna područja odražavaju u 15 akcijskih smjernica koje postavljaju ključne ciljeve i specifične aktivnosti koje države članice trebaju provesti.

Akcijske smjernice jezgra su Akcijskog plana. Pokrivaju sljedeća područja:

- br. 1: Sudjelovanje u političkom i javnom životu;
- br. 2: Sudjelovanje u kulturnom životu;
- br. 3: Informiranje i komunikacija;
- br. 4: Obrazovanje;
- br. 5: Zapošljavanje, profesionalno usmjeravanje i naobrazba;
- br. 6: Izgrađeno okruženje;
- br. 7: Prijevoz;
- br. 8: Život u zajednici;
- br. 9: Zdravstvena skrb;
- br. 10: Rehabilitacija;
- br. 11: Socijalna zaštita;
- br. 12: Pravna zaštita;
- br. 13: Zaštita od nasilja i zlostavljanja;

- br. 14: Istraživanje i razvoj; i
- br. 15: Podizanje razine svijesti.

Sudjelovanje u političkom i javnom životu (br. 1) i demokratskim procesima ključno je za razvoj i održanje demokratskih društava. Osobe s invaliditetom trebale bi imati priliku utjecati na sudbinu svojih zajednica. Stoga je važno da osobe s invaliditetom mogu iskoristiti svoje pravo glasa i sudjelovati u političkim i javnim aktivnostima.

Da bi bile u potpunosti uključene u društvo, osobama s invaliditetom mora biti omogućeno sudjelovanje u kulturnom životu (br. 2) društva. Treba poduzeti odgovarajuće mjere da bi se osobama s invaliditetom zajamčilo sudjelovanje u kulturnim aktivnostima i udrugama, te razvoj i uporaba vlastitih kreativnih i intelektualnih potencijala za njihovu osobnu dobrobit i dobrobit njihovih zajednica.

Preduvjet za to je pristup informacijama i komunikacijama (br. 3). Važno je da javni i privatni subjekti koji se bave distribucijom informacija i komunikacijama uzmu u obzir potrebe osoba s invaliditetom. Potrebno je poduzeti odgovarajuće mjere kojima će se osigurati da osobe s invaliditetom mogu primiti i prosljeđivati informacije na isti način kao što to čine drugi članovi društva.

Jednak pristup obrazovanju (br. 4) temeljni je preduvjet za društvenu uključenost i neovisnost osoba s invaliditetom. Obrazovanje treba obuhvaćati sva razdoblja života, od predškolskog do profesionalnog obrazovanja, kao i cjeloživotno učenje. Redovno obrazovanje i posebne programe treba osmisлити tako da na najprikladniji način zajednički djeluju na pružanju podrške osobama s invaliditetom u lokalnim zajednicama. Pristup putem redovnog obrazovanja može pridonijeti osviještenosti osoba bez invaliditeta te njihovu razumijevanju ljudske raznolikosti.

Zapošljavanje, profesionalno usmjeravanje i naobrazba (br. 5) ključni su čimbenici društvene uključenosti i ekonomske neovisnosti osoba s invaliditetom. Potrebno je osigurati zakonodavstvo, mjere i usluge koje će jamčiti jednake mogućnosti osobama s invaliditetom prilikom dobivanja i zadržavanja zaposlenja. Jednak pristup zapošljavanju treba poboljšati sjedinjivanjem antidiskriminacijskih mjera i mjera pozitivnog djelovanja te aktualiziranjem pitanja vezanih uz zapošljavanje osoba s invaliditetom u sklopu politika zapošljavanja.

Pristupačno izgrađeno okruženje bez zapreka (br. 6) potiče jednake mogućnosti, neovisno življenje, aktivno uključivanje u zajednicu te pristup zapošljavanju. Primjenom načela Univerzalnog dizajna može se stvoriti okruženje pristupačno osobama s invaliditetom te izbjeći stvaranje novih zapreka.

Razvoj i osiguravanje pristupačnog prijevoza (br. 7) na svim razinama trebalo bi dovesti do značajnog poboljšanja pristupačnosti usluga u putničkom prijevozu za sve osobe s invaliditetom. To je preduvjet za postizanje neovisnosti, potpunog sudjelovanja na tržištu rada i aktivnog sudjelovanja u društvu.

Osobe s invaliditetom trebale bi moći živjeti što je moguće neovisnije, što uključuje i odabir mjesta i načina života. Mogućnosti neovisnog življenja i društvena uključenost prvenstveno se ostvaruju življenjem u zajednici. Poboljšanje života u zajednici (br. 8) zahtijeva strateške politike koje podržavaju zaokret od institucionalne skrbi ka skrbi

koju pružaju članovi zajednice, počevši od sasvim samostalnog života do života u zaštićenom okruženju za manji broj osoba. To podrazumijeva usklađeni pristup osiguravanju korisnički definiranih usluga koje zajednica pruža, te struktura potpore s osobnim pristupom.

Osobe s invaliditetom, poput osoba bez invaliditeta, trebaju odgovarajuću zdravstvenu skrb (br. 9) te bi trebale imati jednak pristup uslugama zdravstvene skrbi odgovarajuće kvalitete koje poštuju prava korisnika. U tom je smislu važno veće usredotočenje medicinskih djelatnika (uz odgovarajuću naobrazbu) na socijalni model invaliditeta.

Da bi se spriječilo pogoršanje invaliditeta, ublažile posljedice i poboljšala neovisnost osoba s invaliditetom, treba provoditi programe sveobuhvatne rehabilitacije (br. 10) koji uključuju široki spektar pristupačnih usluga i, gdje je to moguće, usluga koje pružaju članovi zajednice.

Usluge sustava socijalne zaštite (br. 11) – uključujući socijalno osiguranje, socijalnu pomoć i podršku – mogu pridonijeti kvaliteti života korisnika. Osobe s invaliditetom trebale bi imati jednaku korist od sustava socijalne zaštite te imati jednak pristup tim uslugama. Gdje je to moguće, potrebno je promicati politike koje potiču zaokret od ovisnosti o socijalnoj pomoći prema zapošljavanju i neovisnosti.

Osobe s invaliditetom trebaju imati pristup pravnom sustavu na jednakim osnovama kao i drugi građani. Pravna zaštita (br. 12) podrazumijeva poduzimanje odgovarajućih mjera za otklanjanje diskriminacije osoba s invaliditetom. Potreban je prikladan pravni i administrativni okvir za sprječavanje i borbu protiv diskriminacije.

Društvo ima dužnost sprječavati i štiti od zlostavljanja i nasilja (br. 13). Politike trebaju biti usmjerene zaštiti osoba s invaliditetom od svih oblika zlostavljanja i nasilja te osigurati odgovarajuću podršku žrtvama zlostavljanja i nasilja.

Istraživanje i razvoj (br. 14), prikupljanje i analiza statističkih podataka osnova su za oblikovanje i provedbu informiranih i utemeljenih politika. Pouzdane informacije pomažu prepoznavanju novonastalih problema te iznalaženju rješenja. Nadalje, važno je prepoznati najbolje primjere iz prakse te pratiti promjene u društvu.

Podizanje razine osviještenosti (br. 15) ključni je čimbenik koji se provlači kroz čitav Akcijski plan. Potrebno je suprotstaviti se diskriminirajućem ponašanju i stigmatiziranju te ih zamijeniti pristupačnim i objektivnim informacijama o posljedicama oštećenja i invaliditeta u cilju promicanja boljeg razumijevanja potreba i prava osoba s invaliditetom u društvu. Djelovanje treba usmjeriti na izmjenu negativnih stavova prema ljudima s invaliditetom i promicati aktualiziranje pitanja invaliditeta u svim tiskovinama vlade i medija.

1.4. Multidisciplinarni aspekti

Unutar europske populacije osoba s invaliditetom, ima osoba s invaliditetom koje su suočene sa specifičnim zaprekama ili izložene dvostrukoj diskriminaciji.

Žene i djevojke s invaliditetom, osobe s invaliditetom kojima je potrebna velika pomoć, djeca i mladi s invaliditetom, starije osobe s invaliditetom te osobe s invaliditetom iz manjinskih i zajednica migranata suočene su s većim rizikom od isključivanja i općenito manje sudjeluju u društvu od drugih osoba s invaliditetom.

Žene i djevojke često su suočene s višestrukim zaprekama sudjelovanju u društvu zbog diskriminacije i na temelju spola i na temelju invaliditeta. Specifična situacija žena i djevojaka mora se uzeti u obzir prilikom oblikovanja ključnih politika i programa vezanih i uz invaliditet i uz spol, na svim razinama.

Jedna od ranjivijih skupina osoba s invaliditetom je skupina koja, zbog težine i složenosti svojeg invaliditeta, treba visoku razinu podrške. Kvaliteta njihovog života ovisi o dostupnosti usluga odgovarajuće kvalitete i specifičnoj, često intenzivnoj podršci. Potrebno je planiranje i usklađivanje između relevantnih državnih tijela, vladinih agencija i davatelja usluga da bi se na primjereni način pristupilo specifičnim problemima ove skupine.

Djeca s teškoćama u razvoju trebaju uživati ista prava – kao što je određeno Konvencijom Ujedinjenih naroda o pravima djeteta – i mogućnosti kao i druga djeca. Mlade osobe s invaliditetom također su ranjiva skupina u društvu. Još uvijek se suočavaju sa značajnim zaprekama u pristupanju svim aspektima života. Konkretni problemi djece s teškoćama u razvoju i mladih s invaliditetom moraju se detaljnije proučiti da bi se mogle oblikovati i provoditi informirane politike na širokom spektru političkih područja.

Progresivno starenje osoba s invaliditetom, osobito osoba kojima je potrebna intenzivna podrška, predstavlja novi izazov društvima širom Europe. Potrebni su inovativni pristupi za suočavanje s ovim izazovima na širokom rasponu političkih i uslužnih područja.

Osobe s invaliditetom iz manjinskih i migrantskih zajednica mogu biti u nepovoljnom položaju na više načina zbog diskriminacije ili neupućenosti u usluge državnih službi. Da bi se pomoglo rješavanju specifičnih problema s kojima se suočavaju ove skupine, potreban je sveobuhvatan pristup koji će uzeti u obzir kulturno naslijeđe, jezik i njihove specifične potrebe.

Navedene skupine osoba s invaliditetom zahtijevaju multidisciplinarni odgovor kao jamstvo uključivanja u društvo. Stvaratelji politike moraju biti svjesni zapreka i izazova s kojima se ove skupine suočavaju te se pobrinuti da politike uključuju djelovanje u sklopu više ključnih smjernica da bi se te zapreke uklonile i svakoj osobi omogućilo postizanje svojega punog potencijala. Potrebna je paralelni pristup, koji ima ishodište u ovom Akcijskom planu i u Novoj strategiji socijalne kohezije Vijeća Europe (2004.), za promicanje razvoja učinkovitih multidisciplinarnih i sveobuhvatnih politika.

1.5. Provedba i praćenje

U skladu s temeljnim načelima na kojima se zasnivaju akcijske smjernice i multidisciplinarnim aspektima, načelima Univerzalnog dizajna, kvaliteta, naobrazba i aktualiziranje odgovarajućih pitanja ključni su elementi provedbene strategije

Akcijskog plana za osobe s invaliditetom. Primjena načela Univerzalnog dizajna od najveće je važnosti za poboljšanje dostupnosti okruženja i uporabljivosti proizvoda. Nadalje, prijeko je potrebno da sve politike, aktivnosti i usluge budu utemeljene na visokim standardima kvalitete. Dovođenje oblikovanja politika i pružanja usluga u ključne tokove društvenoga života ima važnu ulogu u promicanju inkluzivnijeg društva.

Prvenstvena je odgovornost država članica provedba politika vezanih uz invaliditet na nacionalnoj razini, a osobito provedba specifičnih aktivnosti navedenih u sklopu svake akcijske smjernice. Države članice trebale bi započeti evaluacijom postojećih politika i njihovih temeljnih načela u usporedbi sa nacrtom Akcijskog plana za osobe s invaliditetom, da bi ustanovile na kojim područjima je potrebno ostvariti napredak te koje se specifične aktivnosti trebaju provesti.

Na osnovu provedene evaluacije države članice trebaju definirati strategije kojima će svoje politike postupno uskladiti s preporukama i temeljnim načelima Akcijskog plana za osobe s invaliditetom, unutar raspoloživih nacionalnih financijskih sredstava.

Države članice trebaju raditi na zajedničkom pristupu i dogovarati partnerstva s relevantnim interesnim skupinama, osobito nevladinim organizacijama osoba s invaliditetom, u provedbi i evaluaciji Akcijskog plana za osobe s invaliditetom.

Konzultirana su sva relevantna tijela i odbori Vijeća Europe da bi se osigurala viša razina osviještenosti i provedba Akcijskog plana za osobe s invaliditetom.

Odbor ministara odredit će odgovarajući forum za upravljanje procesom praćenja i može preporučiti državama članicama da detaljno analiziraju prioritetna pitanja. Učinkovito praćenje Akcijskog plana zahtijeva od država članica osiguravanje imenovanoga foruma kojemu će se redovno dostavljati informacije.

Imenovani forum osigurat će da se Odbor ministara redovito izvješćuje o napretku učinjenom na provedbi Akcijskog plana za osobe s invaliditetom.

2. Uvod

2.1. Misija

Akcijški plan želi prenijeti ciljeve Vijeća Europe u pogledu ljudskih prava, nediskriminacije, jednakih mogućnosti, punopravnog građanskog sudjelovanja i sudjelovanja osoba s invaliditetom u europski okvir politike za osobe s invaliditetom u sljedećem desetljeću.

Svrha je Akcijskog plana ponuditi sveobuhvatni okvir, istovremeno fleksibilan i prilagodljiv, u cilju zadovoljavanja specifičnih uvjeta pojedinih zemalja. On treba služiti kao putokaz za stvaratelje politike kako bi im olakšao oblikovanje, prilagodbu, preusmjeravanje i primjenu odgovarajućih planova, programa i inovativnih strategija.

Vijeće Europe nastojat će primjenjivati Akcijški plan pružajući pomoć svim državama članicama u obliku preporuka, savjeta i stručnih informacija.

2.2. Paradigmatski zaokret od pacijenta ka građaninu

U posljednjem desetljeću u Europi su se dogodilo velike političke, ekonomske, društvene i tehnološke promjene. Mogućnosti i izazovi globalizacije, razvoj informacijskih i komunikacijskih tehnologija, izmjene obrazaca zaposlenosti i nezaposlenosti, zdravlja i demografije i migracija, te prijelaz na tržišnu ekonomiju mijenjaju izgled regije. Mnoge su promjene bile pozitivne i kao rezultat imale povećanje nadanja i očekivanja ljudi.

Osobe s invaliditetom smo prestali doživljavati kao pacijente kojima treba skrb i kao osobe koje ne daju svoj doprinos društvu, te ih sada vidimo kao osobe kojima je potrebno ukloniti postojeće zapreke da bi mogle zauzeti mjesto koje im pripada kao punopravnim članovima društva. Zapreke uključuju stavove, te društvene i pravne zapreke, kao i zapreke u okolišu. Stoga je potrebno dodatno olakšati paradigmatički zaokret sa starog medicinskog modela invaliditeta na model utemeljen na socijalnim i ljudskim pravima.

Prenijeli smo žarište zanimanja na pojedinca kao središte jedinstvenog, integriranog pristupa koji poštuje ljudska prava, temeljne slobode i dostojanstvo osoba s invaliditetom. U mnogim europskim zemljama rezultat toga je promicanje aktivnih politika koje omogućuju pojedincima s invaliditetom kontroliranje vlastitoga života. U isto se vrijeme promijenila uloga nevladinih organizacija u društvu općenito, a posebice organizacija osoba s invaliditetom. Postale su partneri vladama i osobama s invaliditetom, kao zagovornici, davatelji usluga ili izvorišta stručnih znanja i kompetentnosti.

Akcijski plan oblikovan je fleksibilno uzimajući u obzir buduće tehnološke promjene i ostali razvoj.

Nedavni pomaci na području biotehnologije i njihova potencijalna primjena uzrokovali su zabrinutost među osobama s invaliditetom, u mjeri da je katkad u pitanju čak i samo pravo na život. Plan se bavi potpunim društvenim uključivanjem i sudjelovanjem osoba s invaliditetom te se stoga nije smatralo prikladnim uključiti medicinska pitanja poput prenatalne dijagnostike i diskriminacije u zakonima o pobačaju na osnovu invaliditeta.

Međutim, nema sumnje da su to značajni problemi i smatra se da je od iznimne važnosti osigurati da osobe s invaliditetom, putem svojih predstavnika, sudjeluju u relevantnim nacionalnim i međunarodnim etičkim i bioetičkim odborima koji se bave ovim temama.

2.3. Malaška ministarska deklaracija

Druga europska konferencija ministara odgovornih za politiku integracije osoba s invaliditetom, održana u Malagi, u Španjolskoj, 7. i 8. svibnja 2003., zamišljena je kao nastavak Prve europske konferencije ministara, održane 1991., te je rezultirala Preporukom br. R (92) 6 Vijeća ministara o jedinstvenoj politici za osobe s invaliditetom. Ova preporuka, usvojena 9. travnja 1992., utjecala je na politiku prema osobama s invaliditetom država članica Vijeća Europe tijekom više od deset godina i potaknula nove sveobuhvatne politike u korist osoba s invaliditetom na nacionalnoj i

međunarodnoj razini. Međutim, ministri su prepoznali da je potreban daljnji rad da bi se postigao napredak u rješavanju problema osoba s invaliditetom u izmijenjenom okruženju.

U Malaškoj ministarskoj deklaraciji pod nazivom "Napredovanje prema punopravnom građanskom sudjelovanju" usvojenoj na konferenciji, ministri su iskazali stajalište da je glavni cilj tijekom sljedećeg desetljeća postići poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom i njihovih obitelji. Potrebna je nova strategija koja će odražavati socijalni model invaliditeta, kao i viša očekivanja kako osoba s invaliditetom, tako i društva.

Ministri su smatrali da je strategiju bilo potrebno izraziti u vidu Akcijskog plana osmišljenog tako da ukloni sve oblike diskriminacije osoba s invaliditetom, bez obzira na starosnu dob. Akcijski plan posebno se usredotočuje na žene s invaliditetom, osobe s invaliditetom kojima je potrebna visoka razina podrške i starije osobe s invaliditetom, te osigurava njihovo uživanje ljudskih prava, temeljnih sloboda i punopravnoga građanstva.

2.4. Okvir ljudskih prava

Vijeće Europe i države članice nastavit će raditi unutar antidiskriminacijskih okvira, te okvira ljudskih prava u smjeru zaštite osoba s invaliditetom od svih oblika diskriminacije ili zlostavljanja, te kako bi se u ključne društvene tokove uključilo izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom u svim političkim područjima.

Osmišljavanjem Akcijskog plana države članice žele naglasiti utjecaj postojećih pravnih sporazuma, standarda i politika koje podupiru jednak tretman i ljudska prava osoba s invaliditetom. Na europskoj je razini Preporuka br. R (92) 6 Odbora ministara postavila čvrste temelje za navedeno. Zakonodavstvo i programi Europske unije nastavili su utirati put, a Akcijski plan Europske komisije oblikovat će način na koji će europske institucije ubuduće oblikovati i provoditi politiku osoba s invaliditetom. Nova strategija za socijalnu koheziju Vijeća Europe (2004.) uključuje posebnu posvećenost ostvarivanju prava pojedinaca i društvenih skupina koje su u opasnosti da postanu ranjive i isključene iz društva.

Osim postojećih instrumenata europskih institucija, ističemo i Standardna pravila o izjednačivanju mogućnosti za osobe s invaliditetom Ujedinjenih naroda, glavne ugovore Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima, te razvoj nacrtu Međunarodne konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom.

2.5. Strateški ciljevi

Ključni cilj Akcijskog plana je postizanje potpunog sudjelovanja osoba s invaliditetom u društvu, s aktualiziranjem problema invaliditeta na svim područjima politike kao krajnjim ciljem.

Plan pruža sveobuhvatan okvir konkretnih preporuka, dovoljno prilagodljivih specifičnim uvjetima pojedinih zemalja. Pritom se obraća dužna pozornost geografskoj, ekonomskoj, kulturnoj i socijalnoj raznolikosti država članica te iskazuje razumijevanje za tranzicijske procese koji se odvijaju u različitim državama članicama. Namjena mu je služiti kao praktičan alat, putokaz za stvaratelje politike da

bi im omogućio razvijanje i provedbu primjerene strategije usredotočene na ključne prioritete.

Pomoći će zemljama koje trebaju uspostaviti prvi nacionalni Akcijski plan za integraciju osoba s invaliditetom, kao i zemljama koje su već uspostavile takve politike i namjeravaju ih dalje razvijati.

Pomoći će državama članicama u promicanju aktivnih politika koje zabranjuju diskriminaciju i promiču pravo na jednake mogućnosti s učinkovitim sredstvima nadoknade ako su ta prava prekršena.

Plan potiče države članice da odgovore na potrebe osoba s invaliditetom pružanjem kvalitetnih i inovativnih usluga te osnaživanjem već uvedenih mjera.

Plan je koristan izvor nadahnuća privatnim tvrtkama, nevladinim organizacijama te drugim međunarodnim organizacijama.

I na kraju, ali i najvažnije, Akcijski plan promiče osnovni koncept da je potrebno savjetovati se s osobama s invaliditetom i njihovim predstavnicima kao interesnom skupinom u postupku donošenja odluka koje utječu na njihove živote, od oblikovanja nacionalne politike do individualnijih tema.

Provedba Akcijskog plana nadzirat će se i redovito ocjenjivati u svrhu ustanovljavanja postignutog napretka te razmjene dobrih primjera iz prakse. Nadziranje napretka i ocjena ishoda na nacionalnoj razini zahtijevat će učinkovite i održive mehanizme.

2.6. Struktura i sadržaj

Akcijski plan za osobe s invaliditetom ima široko područje primjene te obuhvaća sva ključna područja života osoba s invaliditetom; primjerice, stanovanje, obrazovanje, zapošljavanje, mobilitet i podizanje razine osviještenosti. Ta se ključna područja odražavaju u akcijskim smjernicama koje čine jezgru Akcijskog plana.

Plan obuhvaća višeslojne aspekte, poput žena i djevojaka s invaliditetom, osoba s invaliditetom kojima je potreban visok stupanj pomoći, djece i mladih s invaliditetom, starijih osoba s invaliditetom te osoba s invaliditetom iz manjinskih zajednica i zajednica migranata.

U Akcijskom planu dužna je pozornost posvećena relevantnim postojećim europskim i međunarodnim instrumentima, ugovorima, planovima i razvoju, osobito u vezi s nacrtom Međunarodne konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom.

Temeljna načela koja definiraju Akcijski plan uključuju nediskriminaciju, jednake mogućnosti, neovisnost i potpuno sudjelovanje osoba s invaliditetom.

Ključni elementi Akcijskog plana obuhvaćaju temeljna načela, ključne akcijske smjernice, multidisciplinarnе aspekte, mehanizme provedbe i praćenja te postupak provedbe u fazama. Prema tome je Akcijski plan i strukturiran.

Akcijski plan ne sadrži definiciju invaliditeta. Odbor se složio da je to pitanje pojedinačnih država članica i njihovih nacionalnih politika.

Isto tako, Akcijski plan ne sadrži specifične smjernice na temu prevencije. Ta je tema vrlo važna osobama s invaliditetom, zdravim osobama i vladama jer posljedice invaliditeta utječu na pojedince, njihove obitelji te društvo općenito. U skladu s Međunarodnom klasifikacijom funkcioniranja, invaliditeta i zdravlja (ICF) Svjetske zdravstvene organizacije (WHO)¹ Akcijski plan, u cjelini, obrađuje sprječavanje razvoja ograničenja u aktivnostima i sudjelovanju. Akcijski plan stoga priznaje ICF i potiče države članice da je koriste kao standardizirani okvir.

Odbor smatra da dostignuća razvoja medicinskih tretmana, napredak u ranom otkrivanju invaliditeta i pomaci u politici javnog zdravstva trebaju biti predmet razmatranja relevantnih odbora u sklopu Vijeća Europe.

Akcijski plan za osobe s invaliditetom priznaje osnovno načelo da je društvo dužno svim građanima osigurati da u najmanjoj mogućoj mjeri osjete posljedice invaliditeta putem aktivne podrške zdravom načinu života, sigurnijeg okruženja i zajednice spremne na pružanje podrške. Ove teme obrađuje više smjernica, ali osobito one vezane za zdravstvenu skrb i rehabilitaciju.

2.7. Temeljna načela

Temeljna načela na kojima se zasniva Akcijski plan su sljedeća:

- nediskriminacija;
- jednakost mogućnosti;
- potpuno sudjelovanje u društvu svih osoba s invaliditetom;
- poštivanje razlika i prihvaćanje invaliditeta kao sastavnice ljudske raznolikosti;
- dostojanstvo i individualna neovisnost koja uključuje slobodno donošenje vlastitih odluka;
- jednakost između žena i muškaraca;
- sudjelovanje osoba s invaliditetom u svim odlukama koje utječu na njihove živote, na individualnoj i društvenoj razini putem organizacija koje ih predstavljaju.

2.8. Postupak

Postupak izrade Akcijskog plana započeo je na 26. zasjedanju Odbora za rehabilitaciju i integraciju osoba s invaliditetom (Djelomični sporazum) (CD-P-RR) u listopadu 2003. Radi pojednostavljenja postupka, u svrhu razrade Akcijskog plana, osnovana je radna skupina, pod nadzorom CD-P-RR-a, kojoj je pomagala ad hoc skupina za izradu nacрта plana.

Akcijnski plan zagovara ulogu nevladinih organizacija osoba s invaliditetom kao izvor stručnih znanja te ih smatra nadležnim partnerima u razvoju politike. U tom je smislu Europski forum osoba s invaliditetom, koji zastupa organizacije osoba s invaliditetom, imao značajnu i aktivnu ulogu u razradi Akcijnskog plana za osobe s invaliditetom Vijeća Europe.

Da bi se osigurala viša razina osviještenosti i provedba Akcijnskog plana, konzultirana su sva relevantna tijela i odbori Vijeća Europe.

3. Ključne akcijske smjernice

Akcijnski plan donosi konkretne mjere za primjenu na širokom rasponu područja politika koje, primijenjene zajedno, mogu osigurati sveobuhvatan okvir za razvoj i napredak nacionalnih politika i strategija za osobe s invaliditetom, kao i središnjih politika, s ciljem promicanja potpunog sudjelovanja osoba s invaliditetom u društvu.

Akcijnske smjernice nastale su na temelju Malaške ministarske deklaracije o osobama s invaliditetom "Napredovanje prema punopravnom građanskom sudjelovanju", (prihvaćenoj na Drugoj europskoj konferenciji ministara odgovornih za politiku integracije osoba s invaliditetom, održanoj u Malagi, Španjolska, svibnja 2003.); na temelju Preporuke Vijeća ministara br. R (92) 6 o jedinstvenoj politici za osobe s invaliditetom i na temelju općih trendova razvoja u Europi.

Svaka akcijska smjernica postavlja ključne ciljeve i konkretne aktivnosti koje države članice trebaju provesti po sljedećim područjima:

- br. 1: Sudjelovanje u političkom i javnom životu;
- br. 2: Sudjelovanje u kulturnom životu;
- br. 3: Informiranje i komunikacija;
- br. 4: Obrazovanje;
- br. 5: Zapošljavanje, profesionalno usmjeravanje i naobrazba;
- br. 6: Izgrađeno okruženje;
- br. 7: Prijevoz;
- br. 8: Život u zajednici;
- br. 9: Zdravstvena skrb;
- br. 10: Rehabilitacija;
- br. 11: Socijalna zaštita;
- br. 12: Pravna zaštita;
- br. 13: Zaštita od nasilja i zlostavljanja;
- br. 14: Istraživanje i razvoj; i
- br. 15: Podizanje razine svijesti.

3.1. Akcijska smjernica br. 1: Sudjelovanje u političkom i javnom životu

3.1.1. Uvod

Sudjelovanje svih građana u političkom i javnom životu i demokratskim procesima ključno je za razvoj demokratskih društava. Društvo treba odražavati raznolikost svojih građana i polučiti korist od raznovrsnih iskustava i znanja. Stoga je važno da

osobe s invaliditetom mogu iskoristiti svoje pravo glasa i sudjelovati u takvim aktivnostima.

Treba uložiti napor u stvaranje okruženja koje će biti poticajno za osobe s invaliditetom te im omogućiti sudjelovanje u politici na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini. To se može postići samo ako se stvore uvjeti da svi mogu uživati svoja politička prava.

Općenito je uočeno da vrlo mali postotak žena i mladih osoba s invaliditetom obnaša predstavničke dužnosti. Važno je poticati ih na sudjelovanje i uključivati ih u predstavničke skupine.

3.1.2. Ciljevi

i. Aktivno promicati okruženje u kojem će osobe s invaliditetom moći pod jednakim uvjetima sudjelovati u političkim strankama i građanskom društvu;

ii. povećati sudjelovanje osoba s invaliditetom u političkom i javnom životu na svim razinama, lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj, da bi se u potpunosti predstavile raznolikosti društva;

iii. promicati sudjelovanje žena i mladih osoba s invaliditetom, kao i osoba kojima je potreban visok stupanj pomoći, u političkoj areni na svim razinama;

iv. pobrinuti se da se konzultiraju osobe s invaliditetom i organizacije koje ih zastupaju te da sudjeluju u nastanku politika za osobe s invaliditetom.

3.1.3. Konkretni aktivnosti država članica

i. Pobrinuti se da postupak glasovanja i glasačka mjesta budu prikladni i dostupni osobama s invaliditetom tako da mogu ostvariti svoje demokratsko pravo, te omogućiti, prema potrebi, pružanje pomoći prilikom glasovanja;

ii. zaštititi pravo osoba s invaliditetom da glasuju tajnim glasovanjem i, prema potrebi, na njihov zahtjev, omogućiti da im osoba prema njihovom odabiru pruži pomoć prilikom glasovanja;

iii. pobrinuti se da nijedna osoba s invaliditetom ne izgubi pravo glasa ili pravo sudjelovanja na izborima zbog svojeg invaliditeta;

iv. pobrinuti se da informacije o izborima budu raspoložive i dostupne u svim alternativnim, lako razumljivim oblicima;

v. poticati političke stranke i druge organizacije civilnog društva da pružaju informacije i organiziraju javna okupljanja na pristupačan način;

vi. poticati osobe s invaliditetom, osobito žene i mlade ljude, da osnivaju i pristupaju organizacijama osoba s invaliditetom koje ih zastupaju na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini u cilju doprinosa i utjecaja na politiku na svim razinama;

vii. poticati savjetovanje s osobama s invaliditetom i njihovim organizacijama na jednakim temeljima kao i s drugima, u demokratskom postupku odlučivanja;

viii. provesti odgovarajuće odredbe navedene u Preporuci Rec (2001) 19 Odbora ministara državama članicama o sudjelovanju građana u lokalnom javnom životu, Rec (2003)3 Odbora ministara državama članicama o izjednačenom sudjelovanju žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju, Rec (2004) 11 o pravnim, operativnim i tehničkim standardima elektroničkoga glasovanja i Rec (2004) 15 o elektroničkom upravljanju.

3.2. Akcijska smjernica br. 2: Sudjelovanje u kulturnom životu

3.2.1. Uvod

Pravo osoba s invaliditetom da kao pojedinci budu u potpunosti uključeni u društvo ovisi o tome mogu li sudjelovati u kulturnom životu društva. Da bi osobe s invaliditetom ostale ili postale neovisne, moraju voditi što je moguće potpuniji život u interakciji s ostalim članovima društva s invaliditetom ili bez invaliditeta. One imaju pravo sudjelovati u kulturi, aktivnostima u slobodnom vremenu, športu i turizmu.

Vijeće Europe i države članice dosljedno uvažavaju prava osoba s invaliditetom prilikom oblikovanja i provedbe kulturne politike. Potrebno je usklađeno djelovanje da bi se mogućnosti i kvaliteta života osoba s invaliditetom preobrazile kroz pristup i sudjelovanje u umjetnosti i društvenom životu.

Ne postoji lak način za dostizanje ovog cilja. Moguće je uporabiti različita sredstva, no možda će u konačnici biti potrebno donijeti posebne zakone. Ovdje bi se trebao odražavati koncept "razumne prilagodbe", poglavito u slučaju pristupa starijim zdanjima ili povijesnim spomenicima te poslovnim prostorijama manjih tvrtki. Raznolikost društva u potpunosti se treba odražavati i u medijima.

3.2.2. Ciljevi

i. Poduzeti odgovarajuće mjere kojima će se osobama s invaliditetom osigurati pristup lokalnom, regionalnom i nacionalnom kulturnom životu;

ii. pobrinuti se da osobe s invaliditetom mogu sudjelovati u kulturnim, rekreacijskim, športskim, duhovnim i društvenim aktivnostima, kao promatrači i sudionici;

iii. pobrinuti se da osobe s invaliditetom mogu razvijati i koristiti svoje kreativne, tjelesne, umjetničke, duhovne i intelektualne potencijale za svoju dobrobit i dobrobit svojih zajednica.

3.2.3. Konkretni aktivnosti država članica

i. Poticati ustanove i relevantna tijela na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini da književnost i druge kulturne sadržaje učine dostupnima osobama s invaliditetom, u potpunosti iskorištavajući elektroničku tehnologiju gdje je to primjereno, te da oni budu u jednostavnom i razumljivom obliku;

ii. poticati javne i privatne ustanove, relevantna tijela i davatelje usluga na aktivno uključivanje osoba s invaliditetom u njihove kulturne, rekreacijske, športske, duhovne i intelektualne aktivnosti;

iii. poticati medije i odgovarajuće kreativne industrije da osobama s invaliditetom osiguraju pristup medijima, filmu, kazališnim predstavama i drugim umjetničkim aktivnostima u pristupačnom obliku koji može uključivati titlovanje, zvučne opise i znakovni jezik;

iv. poticati medije i pripadajuće kreativne industrije na objavljivanje Akcijskog plana da bi se povećalo zapošljavanje osoba s invaliditetom "ispred i iza kamere/mikrofona";

v. poticati ustanove i relevantna tijela koja se bave kulturom, športom, rekreacijom i turizmom da kao jednu od glavnih aktivnosti provode redovnu naobrazbu djelatnika u vezi s podizanjem razine svijesti o pitanjima osoba s invaliditetom.

vi. omogućiti osobama s invaliditetom da uživaju u pristupu kulturnim, športskim, turističkim i rekreativnim aktivnostima, primjerice, poticanjem davatelja usluga da svoje prostorije i usluge učine dostupnima na svaki raspoloživi način;

vii. poduzeti odgovarajuće korake:

– kako bi se osiguralo da zakoni koji štite intelektualna i autorska prava ne predstavljaju nerazumnu ili diskriminacijsku zapreku pristupu osoba s invaliditetom kulturnim materijalima, poštujući pritom odredbe međunarodnog zakona;
– pobrinuti se da osobe s invaliditetom mogu dobiti status umjetnika i polučiti dobrobit od svojeg umjetničkog vlasništva;

viii. poticati osobe s invaliditetom da sudjeluju u aktivnostima bez obzira jesu li namijenjene osobama s invaliditetom ili bez invaliditeta;

ix. pobrinuti se da športske i kulturne aktivnosti budu sastavni dio obrazovnih programa za djecu s teškoćama u razvoju, prepoznajući ulogu takvih aktivnosti u poboljšanju socijalnih vještina.

3.3. Akcijska smjernica br. 3: Informiranje i komunikacija

3.3.1. Uvod

Pristup informacijama i komunikaciji ključan je vid sudjelovanja u društvu. Da bi osobe s invaliditetom mogle aktivno uživati svoja prava, sudjelovati i donositi odluke o svojem životu, nužan im je pristup informacijama putem odgovarajućeg komunikacijskog sustava. Međutim, mnogim osobama s invaliditetom informacije i komunikacije i dalje su uglavnom nedostupni.

Trajni razvoj u informatičkom i komunikacijskom svijetu mijenja način na koji građani ulaze u međusobnu interakciju, vode posao, pristupaju uslugama i informacijama, te općenito komuniciraju. Tehnološki napredak uključuje internet, sredstva elektroničke

komunikacije, videotelefone, itd. Važno je da svi građani imaju koristi od ovih tehnoloških napredaka te da nijedna skupina ne bude isključena, a osobito osobe s invaliditetom.

Javna tijela imaju posebnu dužnost pobrinuti se da njihove informacije budu dostupne u raznim oblicima kao odgovor na različite potrebe osoba s invaliditetom. Ta bi tijela trebala biti najboljim uzorom za privatni sektor te sve one koji pružaju usluge osobama s invaliditetom, koje bi također trebalo poticati na usvajanje takve prakse.

Osobama s invaliditetom moraju biti dostupni komunikacijski sustavi. Već postoje primjeri vrsta sustava koji se mogu koristiti, poput sustava telefonskih prijenosnika ili sustava tekstualne i videokomunikacije.

Potrebno je savjetovati se s osobama s invaliditetom u pogledu razvoja standarda te oblikovanja novih komunikacijskih i informacijskih sustava.

Ako želimo imati uistinu inkluzivno društvo, osobe s invaliditetom moraju moći koristiti informacijske i komunikacijske sustave poput svih ostalih građana.

3.3.2. Ciljevi

- i. Poduzeti odgovarajuće mjere kojima će se osigurati da osobe s invaliditetom mogu pretraživati, primati i prosljeđivati informacije na izjednačenoj osnovi s drugim članovima društva;
- ii. optimalno iskoristiti nove tehnologije u cilju povećanja neovisnosti i kvalitete interakcije osoba s invaliditetom u svim područjima života.

3.3.3. Konkretni aktivnosti država članica

- i. Potruditi se pružiti službene informacije osobama s invaliditetom u prihvatljivim oblicima i tehnologijama, uzimajući u obzir potrebe koje proizlaze iz različitih oblika oštećenja (primjerice Brailleovo pismo, audio vrpce ili lako čitljive verzije tekstova);
- ii. organizirati naobrazbu i poduzeti druge mjere kao poticaj osobama s invaliditetom za korištenje informacijskih i komunikacijskih tehnologija;
- iii. pobrinuti se da svi materijali namijenjeni obrazovanju uz uporabu elektroničke tehnologije budu dostupni osobama s invaliditetom na način da budu usklađeni s postojećim standardima pristupačnosti;
- iv. ustanoviti koriste li osobe s invaliditetom znakovni jezik, Brailleovo pismo i alternativna sredstva i načine komunikacije (uključujući i tumače) te nastojati uzeti u obzir te mogućnosti u službenom ophođenju koliko je god to moguće. Na zahtjev, na sastancima i konferencijama, treba postojati određena osoba koja može sažeti sadržaj događanja jednostavnim rječnikom;
- v. učiniti komunikacijske sustave pristupačnijim osobama s invaliditetom kroz nove tehnologije, kao što je to, primjerice, tekstualna komunikacija;

vi. pobrinuti se da javne službe i druga javna tijela pružaju svoje informacije i ostvaruju komunikaciju u obliku pristupačnom osobama s invaliditetom, uključujući web-stranice sukladne aktualnim međunarodnim smjernicama za omogućavanje pristupačnosti;

vii. poticati privatna tijela, osobito subvencionirana javnim sredstvima, da svoje informacije i komunikaciju učine pristupačnima osobama s invaliditetom;

viii. poticati razvoj, izradu i distribuciju pomoćnih, informacijskih i komunikacijskih tehnologija pristupačnih cijena;

ix. promicati usklađenost s načelima univerzalnog dizajna vezano uz daljnji razvoj informacijskih i komunikacijskih tehnologija;

x. provesti u djelo Rezoluciju ResAP (2001)3 "Inkluzivnim novim tehnologijama prema potpunom sudjelovanju osoba s invaliditetom".

3.4. Akcijska smjernica br. 4: Obrazovanje

3.4.1. Uvod

Obrazovanje je temeljni čimbenik jamstva društvene uključenosti i neovisnosti svih osoba, uključujući osobe s invaliditetom. Društveni utjecaji, primjerice, obitelji i prijatelja, također daju svoj doprinos, ali za potrebe ove akcijske smjernice obrazovanje treba obuhvaćati sve faze života, počevši od predškolske dobi, osnovne i srednje škole, stručne izobrazbe te cjeloživotnog učenja. Stvaranje mogućnosti za sudjelovanje osoba s invaliditetom u redovnom obrazovanju nije važno samo za osobe s invaliditetom, već će i osobe bez invaliditeta od toga imati koristi kroz upoznavanje ljudske raznolikosti. Većina obrazovnih sustava osiguravaju, na primjeren način, pristup osobama s invaliditetom redovnom obrazovanju i specijaliziranim ustanovama. Ustanove redovnog obrazovanja i specijalizirane ustanove treba poticati na zajedničko djelovanje u pružanju podrške osobama s invaliditetom u lokalnim zajednicama, no to mora biti u skladu s ciljem njihova potpunog uključivanja.

3.4.2. Ciljevi

i. Osigurati da sve osobe, bez obzira na narav i stupanj oštećenja, imaju jednak pristup obrazovanju i razvijaju svoju osobnost, talente, stvaralaštvo te intelektualne i tjelesne sposobnosti do punog potencijala;

ii. osigurati da osobe s invaliditetom pronađu svoje mjesto u redovnom obrazovanju poticanjem relevantnih tijela na razvoj obrazovnih resursa usmjerenih ka zadovoljavanju potreba osoba s invaliditetom;

iii. podržavati i promicati cijeloživotno učenje osoba s invaliditetom svih dobi i olakšati učinkovit i djelotvoran prijelaz između faza obrazovanja te između obrazovanja i zaposlenja;

iv. poticati na svim razinama obrazovnog sustava, uključujući djecu od najranije dobi, poštivanje prava osoba s invaliditetom.

3.4.3. Konkretni aktivnosti država članica

i. Promicati zakonodavstvo, politike i planiranje usmjerene na sprječavanje diskriminacije djece s teškoćama u razvoju, mladih ljudi i odraslih osoba s invaliditetom u pristupu svim fazama njihova obrazovanja od rane do odrasle dobi. Pritom se treba, ako je to primjereno, savjetovati s korisnicima – osobama s invaliditetom, roditeljima, starateljima, volonterskim organizacijama i drugim relevantnim stručnim tijelima;

ii. poticati i podržavati razvoj ujednačenog obrazovnog sustava, koji uključuje redovno obrazovanje i specijalne programe, te promiče razmjenu stručnih znanja i veću uključenost djece s teškoćama u razvoju, mladih i odraslih s invaliditetom u zajednici;

iii. omogućiti odgovarajuću ranu procjenu posebnih obrazovnih potreba djece s teškoćama u razvoju, mladih i odraslih s invaliditetom da bi se postiglo pružanje i planiranje obrazovnih usluga utemeljeno na kvalitetnom informiranju;

iv. nadzirati provedbu pojedinačnih obrazovnih planova te olakšati usklađeni pristup pružanju obrazovnih usluga tijekom i u cilju zapošljavanja;

v. pobrinuti se da osobe s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, dobiju potrebnu podršku u sklopu redovnog obrazovanja, čime se olakšava njihovo učinkovito obrazovanje. U iznimnim okolnostima, kada stručno procijenjene posebne obrazovne potrebe nisu zadovoljene u sklopu redovnog obrazovnog sustava, države članice jamčit će osiguranje dosljednih i učinkovitih mjera alternativne podrške u cilju potpunog uključivanja u društvo. Sve vrste posebnog i redovnog obrazovanja trebaju poticati prelazak na redovno obrazovanje i odražavati iste ciljeve i standarde;

vi. poticati razvoj početne i trajne naobrazbe stručnjaka i osoblja koje radi u svim fazama obrazovanja, usmjerene ka podizanju razine svijesti o pitanjima invaliditeta i uporabi odgovarajućih obrazovnih tehnika i materijala kao podrške učenicima i studentima s invaliditetom, gdje je to primjereno;

vii. pobrinuti se da svi obrazovni materijali i koncepti, ponuđeni u općem obrazovnom sustavu, budu pristupačni osobama s invaliditetom;

viii. uključiti u nastavne planove obrazovanja za građanska prava teme koje se odnose na osobe s invaliditetom kao osobe koje imaju ista prava kao i drugi građani;

ix. pobrinuti se da razvoj svijesti o pitanjima invaliditeta bude ključni dio obrazovnih programa u redovnom školovanju i ustanovama redovnog obrazovanja;

x. poduzeti korake da se mjesta obrazovanja i naobrazbe učine pristupačnim osobama s invaliditetom, uključujući pružanje osobne podrške i provođenje razumnih prilagodbi (uključujući opremu) da bi se izišlo u susret njihovim potrebama;

xi. osigurati da roditelji djece s teškoćama u razvoju budu aktivni partneri u postupku razvoja individualiziranih obrazovnih planova za njihovu djecu;

xii. osigurati pristup neformalnom obrazovanju koji će omogućiti mladima s invaliditetom razvijanje potrebnih vještina koje ne mogu usvojiti redovnim obrazovanjem;

xiii. razmotriti, tamo gdje je to primjereno, potpisivanje i ratificiranje (revidirane) Europske socijalne povelje (ETS br. 163), posebice članka 15.

3.5. Akcijska smjernica br. 5: Zapošljavanje, profesionalno usmjeravanje i naobrazba

3.5.1. Uvod

Zapošljavanje je ključni element društvene uključenosti i ekonomske neovisnosti svih građana radne dobi. U usporedbi s osobama bez invaliditeta, zapošljavanje i stope aktivnosti osoba s invaliditetom vrlo su niske. Politike za povećanje stope aktivnosti moraju biti raznolike – prema potencijalu zapošljavanja osoba s invaliditetom - i sveobuhvatne, kako bi se mogle suočiti sa svim zaprekama sudjelovanju u radnoj snazi. Veće zapošljavanje osoba s invaliditetom ne bi koristilo samo osobama s invaliditetom, već i poslodavcima te društvu u cjelini.

Profesionalno usmjeravanje i pomoć važni su u prepoznavanju aktivnosti koje najbolje odgovaraju određenim osobama, te kao smjernica u naobrazbi ili za buduće zaposlenje. Od vitalnog je značaja da osobe s invaliditetom imaju pristup procjeni mogućnosti, profesionalnom usmjeravanju i naobrazbi, kako bi mogle ispuniti svoje potencijale.

Ovom se smjernicom želi stvoriti osnova za veće sudjelovanje osoba s invaliditetom u zapošljavanju, pružiti mogućnost odabira karijere te postaviti temelje u vidu struktura i podrške, kako bi im se zajamčio realan odabir. Sve se mjere odnose i na javne i na privatne poslodavce.

Društvena poduzeća (primjerice, društvene tvrtke i zadruga), kao dio otvorenog zapošljavanja ili zaštićene radionice, mogu pridonijeti zapošljavanju osoba s invaliditetom.

3.5.2. Ciljevi

i. Promicati zapošljavanje osoba s invaliditetom na otvorenom tržištu rada istovremenom primjenom antidiskriminacijskih mjera i mjera pozitivnog djelovanja, kako bi se osobama s invaliditetom osigurale jednake mogućnosti;

ii. uhvatiti se u koštac s diskriminacijom, te promicati sudjelovanje osoba s invaliditetom u profesionalnom procjenjivanju, usmjeravanju, naobrazbi i uslugama vezanim uz zapošljavanje.

3.5.3. Konkretni aktivnosti država članica

i. Aktualizirati problematiku zapošljavanja osoba s invaliditetom u sklopu opće politike zapošljavanja;

ii. osigurati pristup osobama s invaliditetom objektivnoj i individualnoj procjeni koja:

- prepoznaje njihove mogućnosti u pogledu potencijalnih zaposlenja;
- prenosi žarište s procjene invaliditeta na procjenu sposobnosti povezujući ih sa zahtjevima određenih zaposlenja;
- pruža temelj za njihov program profesionalne naobrazbe;
- pomaže im pronaći odgovarajuće zaposlenje ili prikladno novo zaposlenje;

iii. osigurati pristup osobama s invaliditetom profesionalnom usmjeravanju, naobrazbi i uslugama zapošljavanja najviše moguće kvalifikacijske razine te izvršiti razumne prilagodbe tamo gdje je to potrebno;

iv. osigurati zaštitu od diskriminacije u svim fazama zapošljavanja, uključujući selekciju i završni odabir, kao i u svim mjerama vezanim uz napredovanje u karijeri;

v. poticati poslodavce na zapošljavanje osoba s invaliditetom:

– primjenjivanjem postupaka selekcije (primjerice oglašavanja, intervju, procjena i odabira) koji jamče da su poslovne prilike u potpunosti pristupačne osobama s invaliditetom;

– provođenjem razumnih prilagodbi radnog mjesta ili radnih uvjeta, što uključuje telekomunikacije, rad sa pola radnog vremena ili rad od kuće, da bi se zadovoljile posebne potrebe zaposlenika s invaliditetom;

– povećanjem razine osviještenosti upravnog osoblja i djelatnika odgovarajućom naobrazbom;

vi. osigurati da opći sustavi samozapošljavanja budu pristupačni i naklonjeni osobama s invaliditetom;

vii. osigurati provođenje mjera podrške, poput zaštićenog zapošljavanja ili zapošljavanja s potporom, za osobe s invaliditetom čije potrebe se ne mogu zadovoljiti bez osobne podrške na otvorenom tržištu rada;

viii. pomoći osobama s invaliditetom u napredovanju od zaštićenog zaposlenja i zaposlenja s podrškom prema slobodnom zapošljavanju;

ix. uklanjati destimulirajuće čimbenike za rad u sustavima s potporom za rad osoba s invaliditetom te poticati korisnike da rade kada mogu;

x. razmatrati potrebe žena s invaliditetom prilikom oblikovanja programa i politika koje se odnose na jednake mogućnosti za žene prilikom zapošljavanja, što uključuje i skrb za djecu;

xi. osigurati da zaposlenici s invaliditetom uživaju ista prava kao i drugi zaposlenici u pogledu savjetovanja o uvjetima rada te članstvu i aktivnom sudjelovanju u strukovnim sindikatima;

- xii. osigurati učinkovite mjere za poticanje zapošljavanja osoba s invaliditetom;
- xiii. osigurati da zdravstveno i zaštitno zakonodavstvo i propisi obuhvaćaju potrebe osoba s invaliditetom i ne diskriminiraju ih;
- xiv. promicati mjere, uključujući zakonodavno i integracijsko upravljanje, koje će osobama, čiji je invaliditet nastao tijekom zaposlenja, omogućiti da ostanu na tržištu rada;
- xv. osigurati da posebice mlade osobe s invaliditetom mogu iskoristiti pripravnički staž i naukovanje radi stjecanja vještina, te imati koristi od informacija o načinima zapošljavanja;
- xvi. razmotriti, tamo gdje je to primjereno, potpisivanje i ratificiranje (revidirane) Europske socijalne povelje (ETS br. 163), posebice članka 15.;
- xvii. provoditi Rezoluciju ResAP (95) 3 o povelji o profesionalnoj procjeni osoba s invaliditetom.

3.6. Akcijska smjernica br. 6: Izgrađeno okruženje

3.6.1. Uvod

Sveobuhvatni je cilj stvoriti društvo za sve. Pristupačno okruženje ima ključnu ulogu u stvaranju inkluzivnog društva u kojemu osobe s invaliditetom mogu sudjelovati u dnevnom životu. Postojeće zapreke u izgrađenom okruženju ometaju ili sprječavaju osobe s invaliditetom u sudjelovanju i uživanju temeljnih prava. Izgradnja okruženja pristupačnog osobama s invaliditetom, neovisno o vrsti invaliditeta, značila bi dodatnu dobrobit za sve članove društva. To zahtijeva razumijevanje postojećih zapreka, uključujući stavove i fizičke zapreke te posvećenost uklanjanju zapreka pozitivnim djelovanjem i drugim mjerama. Rezolucija ResAP(2001)1 o Univerzalnom dizajnu promiče uvođenje načela univerzalnog dizajna u nastavne planove za sva zaposlenja koja se bave izgradnjom okruženja, uključujući arhitekture, građevinske inženjere, urbaniste i sve druge relevantne profesije i zaposlenja koja se bave ili rade na izgradnji okruženja. Cilj joj je također pojednostaviti život svima na način da se izgrađeno okruženje učini pristupačnim, uporabljivim i razumljivim.

3.6.2. Cilj

Postupno uspostavljanje okruženja pristupačnog osobama s invaliditetom primjenom načela Univerzalnog dizajna, izbjegavajući na taj način stvaranje novih zapreka.

3.6.3. Konkretni aktivnosti država članica

- i. Osigurati da sva relevantna područja politike uključuju sveobuhvatni cilj stvaranja okruženja bez zapreka;
- ii. razviti smjernice i standarde te, ako je potrebno, zakonodavstvo za poticanje izgradnje pristupačnih i uporabljivih javnih zgrada te javnih zatvorenih i otvorenih

okruženja osobama s invaliditetom, uzimajući u obzir specifičnu narav povijesnih zgrada;

iii. osigurati da sveučilišta i ustanove odgovorne za naobrazbu svih profesija koje rade na izgradnji okruženja (poput arhitekata, urbanista, građevinskih stručnjaka, konzervatora povijesne baštine i stručnjaka za kulturni turizam) promiču načela univerzalnog dizajna u sklopu nastavnih programa za početnu i daljnju naobrazbu te drugih odgovarajućih sredstava;

iv. promicati uporabu pomoćnih sredstava i tehnoloških inovacija da bi se poboljšala pristupačnost izgrađenog okruženja i osobama s invaliditetom osigurale jednake mogućnosti sudjelovanja u životu zajednice. Takvu praksu treba primijeniti na nove konstrukcije te postupno primijeniti i na postojeće objekte;

v. podržavati otvaranje, imenovanje i održavanje središta za promicanje koncepta Univerzalnog dizajna;

vi. osigurati pridavanje dužne pozornosti sigurnosti osoba s invaliditetom prilikom definiranja postupaka u slučaju evakuacije ili izlaza u nuždi;

vii. osigurati da životinjama u pratnji osoba s invaliditetom ne bude onemogućen pristup objektima i javnim površinama;

viii. provoditi Rezoluciju ResAP(2001)1 o uvođenju načela Univerzalnog dizajna u nastavni program svih profesija uključenih u izgradnju okruženja.

3.7. Akcijska smjernica br. 7: Prijevoz

3.7.1. Uvod

Razvoj i provedba politika vezanih uz pristupačni prijevoz na svim razinama trebala bi dovesti do značajnog poboljšanja kvalitete života mnogih osoba s invaliditetom te može biti preduvjet za postizanje jednakih mogućnosti, neovisnog življenja i aktivnog sudjelovanja u društvenom i kulturnom životu zajednice te zapošljavanju.

Mnoge države članice već su upoznate s razvojem postignutim na ovome području, ili su u njemu i same sudjelovale, putem Europske konferencije ministara prijevoza (ECMT), te s načelima i aktivnostima koja promiče taj forum, a koje mogu usmjeravati napredak država članica prilikom provedbe ovog Akcijskog plana za osobe s invaliditetom. Pristupačne prijevozne usluge, koje će iz toga proizaći, bit će na dobrobit i drugih korisnika prijevoza poput starijih ljudi i roditelja s malom djecom.

Da bismo osobama s invaliditetom zajamčili dobrobit od javnog prijevoza, ključno je da čitav prijevozni lanac bude pristupačan.

3.7.2. Ciljevi

i. Povećati sudjelovanje osoba s invaliditetom u društvu provedbom politike pristupačnog prijevoza;

ii. osigurati da se politike pristupačnog prijevoza provode uzimajući u obzir potrebe osoba s različitim oblicima oštećenja i invaliditeta;

iii. promicati pristupačnost postojećih usluga putničkoga prijevoza za sve osobe s invaliditetom, te osigurati da sve nove prometne usluge i odnosna infrastruktura budu pristupačne;

iv. promicati provedbu načela univerzalnog dizajna na području prijevoza.

3.7.3. Konkretni aktivnosti država članica

i. Uzeti u obzir preporuke, izvješća i smjernice koje su oblikovala i usvojila međunarodna tijela, osobito u pogledu razvoja standarda, smjernica, strategija i, po potrebi, zakonodavstva radi osiguranja pristupačnosti prijevoznih usluga i infrastrukture, uključujući i izgrađeno okruženje;

ii. nadzirati i provjeravati provedbu politika pristupačnog prijevoza;

iii. osigurati da tvrtke koje obavljaju javni prijevoz provode obveznu naobrazbu glede osviještenosti o potrebama osoba s invaliditetom kao dio standardne naobrazbe za osobe uključene u pružanje usluga prijevoza;

iv. promicati uvođenje i usvajanje nacionalnih smjernica za pristupačne prijevozne usluge, namijenjenih javnim i privatnim prijevozničkim tvrtkama;

v. utvrditi postupke suradnje i savjetovanja s relevantnim interesnim skupinama uključujući poglavito nadležna vladina tijela, davatelje usluga te interesne skupine osoba s invaliditetom radi postizanja dobro informiranog donošenja politike i planiranja pristupačnih prijevoznih usluga;

vi. promicati i poticati privatne prijevozničke tvrtke na pružanje pristupačnih usluga;

vii. osigurati da informacije o javnim prijevoznim uslugama budu pristupačne u što različitim oblicima i putem raznovrsnih komunikacijskih sustava namijenjenih osobama s invaliditetom;

viii. poticati izradu inovativnih programa kao pomoć osobama s invaliditetom, koje imaju poteškoća s uporabom javnog prijevoza, da se služe privatnim prijevozom;

ix. osigurati da se u javnom prijevozu omogući prijevoz životinja u pratnji osoba s invaliditetom (primjerice, pasa vodiča);

x. osigurati parkirna mjesta za osobe s invaliditetom i ograničenom mogućnošću kretanja, te zaštitu tih parkirnih mjesta;

xi. uvažiti konkretne zahtjeve osoba s invaliditetom prilikom oblikovanja općih temeljnih tekstova o pravima putnika;

xii. zakonom zaštititi osobe s invaliditetom od diskriminacije glede pristupačnosti prijevoza;

xiii. osigurati da sigurnost u prijevozu te postupci u hitnim slučajevima ne stavljaju osobe s invaliditetom u nejednak položaj.

3.8. Akcijska smjernica br. 8: Život u zajednici

3.8.1. Uvod

Ova se smjernica usredotočuje na omogućavanje osobama s invaliditetom da žive što neovisnije, pružajući im mogućnost da odaberu kako i gdje žele živjeti. To zahtijeva strateške politike koje podržavaju zaokret od institucijske skrbi ka skrbi i smještaju u zajednici, što se proteže od neovisnog življenja do zaštićenog življenja uz podršku u malim stambenim zajednicama. Ove politike moraju biti fleksibilne i uključivati programe koji osobama s invaliditetom omogućuju život sa svojim obiteljima te prepoznati konkretne potrebe pojedinaca s invaliditetom kojima je potrebna visoka razina pomoći.

Općenito gledajući, dnevni obiteljski život bitno se razlikuje ovisno o tome živi li u obitelji dijete s teškoćama u razvoju: usmjeravanje i skrb, primjerice, oduzimaju puno vremena, potrebne su posjete terapeutima, liječnicima itd., dijete treba nadgledati u rekreativnim aktivnostima te mu pomoći u praktičnim aspektima dnevnog života itd. Važno je da roditelji djece s teškoćama u razvoju imaju pristup odgovarajućoj naobrazbi kojom će usvojiti potrebna znanja da bi sa svojim djetetom mogli voditi što normalniji život.

Potpuno neovisno življenje možda neće biti moguće za sve pojedince. U iznimnim slučajevima potrebno je poticati skrb u malim, kvalitetnim ustanovama kao alternativu životu u ustanovi. U definiranje uvjeta za neovisno življenje treba uključivati osobe s invaliditetom i organizacije koje ih zastupaju.

Osobe s invaliditetom koje žive u zajednici imaju drugačije potrebe koje zahtijevaju drugu razinu skrbi, pomoći i podrške. Transparentni kriteriji podobnosti i postupci procjene neovisnosti pojedinca, koji uzimaju u obzir izbor, autonomiju i dobrobit osobe s invaliditetom, promicat će jednakopravni pristup uslugama.

Politike neovisnog življenja ne odnose se samo na životne uvjete, već ovise i o pristupačnosti niza drugih usluga, uključujući i prijevoz. Uspjeh takvih politika zahtijeva središnji pristup planiranju, razvoju i pružanju općih usluga da bi se osigurala njihova primjerenost potrebama pojedinaca s invaliditetom uz međuresornu podršku državnih tijela kojom bi se postigao usklađeni pristup.

3.8.2. Ciljevi

i. Omogućiti osobama s invaliditetom što je moguće neovisnije planiranje života i život u zajednici;

ii. osigurati širok raspon kvalitetne podrške na razini zajednice da bi im se omogućila sloboda izbora;

iii. obratiti posebnu pozornost na situaciju u obiteljima koje imaju dijete/djecu s teškoćama u razvoju i zastupati pristup koji osigurava naobrazbu roditelja, kao i roditelja s invaliditetom i njihovo sudjelovanje u skrbi i odgoju djeteta.

3.8.3. Konkretni aktivnosti država članica

i. Osigurati usklađeni pristup u pružanju kvalitetnih usluga podrške u zajednici, čime se osobama s invaliditetom omogućava život u zajednici i poboljšanje kvalitete njihova života;

ii. razvijati i promicati stambene politike koje osobama s invaliditetom omogućuju život u odgovarajućem smještaju u sklopu lokalne zajednice;

iii. podržavati formalne i neformalne oblike pomoći koji osobama s invaliditetom omogućavaju život kod kuće;

iv. priznati status skrbnika, pružajući im podršku i odgovarajuću naobrazbu;

v. detaljno procijeniti potrebe obitelji koja pruža neformalnu skrb, posebno onih s djecom s teškoćama u razvoju ili onih koje brinu o osobama kojima je potreban viši stupanj pomoći, s ciljem pružanja informacija, naobrazbe i pomoći, uključujući psihološku pomoć, kako bi se omogućio život unutar obitelji, s posebnim naglaskom na usklađenje privatnog i profesionalnog života te jednakost spolova;

vi. osigurati kvalitetne usluge u zajednici te alternativne oblike smještaja, koji omogućavaju prijelaz iz smještaja u ustanovama na život u zajednici;

vii. osigurati da pojedinci donose upućene odluke uz pomoć, kada je to primjereno, stručne savjetodavne službe koja zastupa prava osoba s invaliditetom;

viii. promicati rješenja koje osobama s invaliditetom omogućavaju zapošljavanje osobnog asistenta prema vlastitu odabiru;

ix. osigurati dopunske usluge i druge kapacitete, primjerice, dnevne centre, centre za kratkotrajni boravak ili skupine za samoizražavanje, koje nude prikladne oblike terapije, da bi osobe s invaliditetom i njihove obitelji imale podršku i mogućnost predaha;

x. osigurati osobama s invaliditetom, posebice osobama kojima je potreban visok stupanj pomoći, podršku po njihovoj mjeri, uključujući zastupanje, da bi se umanjio rizik od isključenosti iz društva;

xi. provesti odgovarajuće odredbe iz Preporuke br. R (96) 5 Odbora ministara državama članicama o usklađivanju obiteljskog i poslovnog života.

3.9. Akcijska smjernica br. 9: Zdravstvena skrb

3.9.1. Uvod

Osobe s invaliditetom imaju ista prava kao i drugi članovi društva na kvalitetne zdravstvene usluge i odgovarajuće liječenje te tehnologiju koja im omogućuje najvišu moguću razinu zdravlja. U nekim slučajevima osobe s invaliditetom trebaju posebne i inovativne zdravstvene usluge da bi im se poboljšala kvaliteta života. Treba se savjetovati s osobama s invaliditetom i (prema potrebi) njihovim predstavnicima i u potpunosti ih uključiti u postupak donošenja odluka u pogledu planiranja njihove osobne skrbi. Ovakav pristup smješta osobe s invaliditetom u središte procesa planiranja i oblikovanja usluga te im omogućuje donošenje odluke utemeljene na kvalitetnim informacijama o njihovu zdravlju.

Prilikom planiranja i pružanja usluga zdravstvene skrbi potrebno je uzeti u obzir trendove u pogledu starenja stanovništva te zdravstvenih posljedica koje iz toga proizlaze, osobito u slučaju osoba s invaliditetom. Stoga je neophodno dati prednost razvoju novih politika i strategija na području zdravstva.

Zdravstveni djelatnici u svim državama članicama moraju usvojiti socijalni model te model ljudskih prava u odnosu na osobe s invaliditetom, umjesto da se potpuno usredotoče na medicinski aspekt invaliditeta.

3.9.2. Ciljevi

i. Osigurati da sve osobe s invaliditetom, bez obzira na spol, dob, porijeklo, narav ili stupanj invaliditeta:

- imaju jednak pristup uslugama zdravstvene zaštite;
- mogu, po potrebi, iskoristiti pristup raspoloživim specijaliziranim uslugama;
- budu u potpunosti uključene u donošenje odluka o planu za njihovu osobnu skrb;

ii. Osigurati da potrebe osoba s invaliditetom budu uključene u informativne materijale zdravstvenog obrazovanja i kampanje javnog zdravstva.

3.9.3. Konkretni aktivnosti država članica

i. Osigurati da nijedna osoba s invaliditetom ne bude diskriminirana u pristupu zdravstvenim uslugama i medicinskim dosjeima;

ii. osigurati da se svaka osoba s invaliditetom ili, u slučaju kada to nije moguće zbog porijekla, naravi ili stupnja invaliditeta, njihov zastupnik, skrbnik ili odvjetnik, u najvećoj mogućoj mjeri konzultira po pitanju procjene, oblikovanja i provođenja plana zdravstvene skrbi, medicinskih intervencija i liječenja te osobe;

iii. djelovati u smjeru pristupačnih javnih i privatnih zdravstvenih ustanova i kapaciteta da bi se osiguralo pružanje dobro opremljenih i kompetentnih zdravstvenih usluga, uključujući mentalno zdravlje, psihološku podršku, vanjsko i bolničko liječenje za zadovoljenje potreba osoba s invaliditetom;

iv. osigurati jednak pristup zdravstvenim uslugama ženama s invaliditetom, uključujući posebice pretporođajno, ginekološko savjetovanje i liječenje te savjete u vezi s planiranjem obitelji;

v. osigurati poštivanje specifičnih aspekata spolova u zdravstvenoj skrbi osoba s invaliditetom;

vi. osigurati poduzimanje razumnih koraka u pružanju relevantnih informacija u vezi s individualnim zdravstvenim potrebama ili uslugama, u obliku razumljivom osobama s invaliditetom;

vii. osigurati da se obavješćivanje o invaliditetu, bez obzira dogodi li se prije ili poslije rođenja, nakon bolesti ili nesreće, provodi u uvjetima koji jamče poštivanje odnosne osobe i njezine obitelji, te pružiti jasnu, sveobuhvatnu informaciju i podršku pojedincu i njegovoj/njezinoj obitelji;

viii. omogućiti pristup zdravstvenom obrazovanju i kampanjama javnog zdravstva, među ostalim, putem informiranja i savjetovanja osoba s invaliditetom;

ix. obrazovati medicinske djelatnike na način da im se ugradi svijest o invaliditetu zajedno sa znanjem i metodama za zadovoljavanje konkretnih potreba osoba s invaliditetom;

x. prepoznati potrebu rane intervencije te tako ustanoviti učinkovite mjere otkrivanja, dijagnosticiranja i liječenja invaliditeta u ranim fazama, te razvijati djelotvorne smjernice za mjere ranog otkrivanja i intervencije;

xi. razmotriti, tamo gdje je to primjereno, potpisivanje i ratificiranje (revidirane) Europske socijalne povelje, posebice članka 11.

3.10. Akcijska smjernica br. 10: Rehabilitacija

3.10.1. Uvod

Preporuka br. R (92) 6 Odbora ministara zemljama članicama o jedinstvenoj politici rehabilitacije za osobe s invaliditetom utvrđuje da je rehabilitacija osoba s invaliditetom, poradi ekonomske i društvene integracije koju postiže, dužnost zajednice, u smislu u kojem štiti ljudsko dostojanstvo i umanjuje poteškoće s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom, te treba biti jedan od prioritarnih ciljeva svakog društva. U odnosu na ovu preporuku, jedinstvena politika rehabilitacije osoba s invaliditetom trebala bi biti usmjerena na sprječavanje pogoršavanja invaliditeta, ublažavanje posljedica, poticanje autonomije osoba s invaliditetom kao pojedinaca te osiguravanje ekonomske neovisnosti i potpune integracije u društvo. Sveobuhvatni rehabilitacijski programi trebaju uključivati razne dopunske mjere, kapacitete, usluge i sredstva koja mogu znatno pridonijeti tjelesnoj i psihološkoj neovisnosti osoba s invaliditetom.

3.10.2. Ciljevi

i. Omogućiti osobama s invaliditetom da postignu najvišu razinu neovisnosti i u najvećoj mogućoj mjeri razviju svoje psihičke, mentalne, društvene i profesionalne sposobnosti;

ii. organizirati, poboljšati i proširiti sveobuhvatne rehabilitacijske usluge;

iii. omogućiti pristup konvencionalnim i specijalističkim uslugama kojima će se osobama s invaliditetom omogućiti postizanje potpune društvene integracije u sklopu svojih zajednica i društava;

iv. osigurati, posebice, mjere rane intervencije visoke kvalitete od rođenja, multidisciplinarni pristup, uključujući podršku i smjernice za roditelje.

3.10.3. Konkretni aktivnosti država članica

i. Oblikovati, provesti i redovno preispitivati nacionalne politike rehabilitacije te osigurati trajno unaprjeđivanje;

ii. osigurati da osobe s invaliditetom, njihove obitelji i organizacije koje ih predstavljaju pridonose oblikovanju holističkih programa rehabilitacije, njihovoj izvedbi i procjeni;

iii. osigurati da programi rehabilitacije budu pristupačni i osmišljeni po mjeri individualnih potreba osoba s invaliditetom; potrebna je privola osobe s invaliditetom ili njezinog zastupnika;

iv. gdje je moguće, koristiti konvencionalne usluge i sredstva, ali osigurati i da specijalistički centri za rehabilitaciju budu što bolje opremljeni, te osigurati multidisciplinarni tim djelatnika specijaliziranih za rehabilitaciju;

v. unaprijediti usluge rehabilitacije i podrške pomoću individualne multidisciplinarnu procjenu na temelju holističkog pristupa;

vi. promicati međuresornu suradnju i uključivanje relevantnih sektora, osobito zdravstva, obrazovanja, socijalnog sektora i zapošljavanja, te omogućiti integrirano upravljanje rehabilitacijom, da bi se, tamo gdje je to potrebno, osiguralo da osobe s invaliditetom imaju jednake mogućnosti;

vii. osigurati da djeca s teškoćama u razvoju tijekom obrazovanja imaju pristup programima pedagoške rehabilitacije i drugim resursima koji im omogućavaju postizanje njihova punog potencijala;

viii. uključiti poslodavce i zaposlenike te njihove organizacije u profesionalnu rehabilitaciju kako bi se osobama koje su stekle invaliditet pružila potpora poradi što bržeg povratka na posao;

ix. djelovati u smjeru dostupnosti individualiziranih programa rehabilitacije, utemeljenih u zajednici, za osobe s invaliditetom kojima su potrebni;

x. promicati dostupnost i pristupačnost pomoćnih sredstava kao dijela rehabilitacijskih mjera/programa za osobe s invaliditetom kojima su potrebna.

3.11. Akcijska smjernica br. 11: Socijalna zaštita

3.11.1 Uvod

Socijalna zaštita uključuje socijalno osiguranje, socijalnu pomoć i podršku te socijalne usluge koje su ključna pomoć osobama ovisnim o njima jer pridonose kvaliteti života korisnika. Međutim, u mnogim situacijama osobe s invaliditetom ne mogu ostvariti odgovarajuću dobrobit od sustava socijalne zaštite, djelomično zbog nedostatka takvih usluga, a dijelom zbog njihove nepristupačnosti. Socijalna prava utjelovljena u revidiranoj Europskoj socijalnoj povelji (ETS br. 163) uključuju posebice pravo na socijalnu zaštitu (članak 12.), pravo na socijalnu i medicinsku pomoć (članak 13.) te pravo na dobrobit koju pružaju službe sustava socijalne skrbi (članak 14.). Provedba ovih prava pomaže smanjiti rizik od isključenosti iz društva i marginalizacije te stoga pridonosi pristupačnosti drugog prava obuhvaćenog Poveljom, odnosno prava osoba s invaliditetom na neovisnost, društvenu integraciju i sudjelovanje u životu zajednice (članak 15.).

3.11.2 Ciljevi

- i. Omogućiti jednak pristup socijalnoj zaštiti osobama s invaliditetom;
- ii. promicati politike koje potiču prijelaz s ovisnosti o financijskoj pomoći na zapošljavanje i neovisnost, gdje je to moguće.

3.11.3. Konkretni aktivnosti država članica

- i. Osigurati jedinstvenu ravnotežu između mjera socijalne zaštite i politika aktivnog zapošljavanja kako bi se obeshrabrila pasivna ovisnost o socijalnoj pomoći;
- ii. osigurati da se raspoloživost socijalnih usluga i podrške temelji na razumnoj, multidisciplinarnoj procjeni potreba određene osobe te da se vrši periodično preispitivanje;
- iii. osigurati da svi sustavi i postupci za procjenu povlastica budu pristupačni osobama s invaliditetom ili njihovim zastupnicima;
- iv. osigurati da opće socijalne usluge uzmu u obzir specifične potrebe osoba s invaliditetom i njihovih obitelji;
- v. osigurati trajno unaprjeđivanje međuresorne usklađenosti službi u tijelima državne uprave, te usklađenosti državnih te privatnih davatelja socijalnih usluga, tako da raspoloživost kvalitetnih usluga odgovara potrebama osoba s invaliditetom;
- vi. savjetovati se sa socijalnim partnerima i drugim ključnim čimbenicima, uključujući organizacije osoba s invaliditetom, u vezi planiranja i provedbe politika socijalne zaštite;
- vii. osigurati učinkovito širenje informacija o svim povlasticama socijalne zaštite na koje osobe s invaliditetom imaju pravo, s posebnim osvrtom na osobe s invaliditetom kod kojih postoji rizik isključenosti iz društva;

viii. osigurati da strategije uključivanja u društvo i strategije protiv siromaštva prepoznaju specifične potrebe osoba s invaliditetom;

ix. razmotriti, tamo gdje je to primjereno, potpisivanje i ratificiranje (revidirane) Europske socijalne povelje, Europskog kodeksa o socijalnoj sigurnosti (ETS br. 48) te revidiranog Europskog kodeksa o socijalnoj sigurnosti (ETS br.139) i Europske konvencije o socijalnoj sigurnosti (ETS br. 78);

x. provesti odgovarajuće odredbe iz Preporuke Rec (2003) 19 Odbora ministara državama članicama o pristupu socijalnim pravima.

3.12. Akcijska smjernica br. 12: Pravna zaštita

3.12.1. Uvod

Ljudi s invaliditetom imaju pravo svugdje pred zakonom biti priznati kao osobe. Kad im je potrebna pomoć da bi mogli ostvariti ovo pravo, države članice moraju osigurati da im to bude zajamčeno zakonom.

Osobe s invaliditetom čine raznoliku skupinu, ali svima im je, u manjoj ili većoj mjeri, zajednička potreba za dodatnom zaštitom da bi mogle u potpunosti uživati svoja prava te sudjelovati u društvu na jednakim temeljima poput drugih članova društva.

Potreba da se posebna pozornost obrati na situaciju osoba s invaliditetom, u smislu njihova ravnopravnog uživanja prava, potvrđena je i inicijativama poduzetim na nacionalnim i na međunarodnoj razini.

Načelo nediskriminacije trebalo bi biti temelj za politike vlada koje osiguravaju jednakost mogućnosti osobama s invaliditetom.

Pristup pravnom sustavu temeljno je pravo u demokratskom društvu, no osobe s invaliditetom često nailaze na brojne zapreke, uključujući i nemogućnost fizičkog pristupa. To zahtijeva poduzimanje niza mjera i pozitivno djelovanje, uključujući podizanje opće razine svijesti među pravnim stručnjacima o pitanjima invaliditeta.

3.12.2. Ciljevi

i. Osigurati djelotvoran pristup pravdi osobama s invaliditetom na ravnopravnim temeljima s drugim osobama;

ii. štiti i promicati uživanje ljudskih prava i temeljnih sloboda osoba s invaliditetom na ravnopravnim temeljima s drugim osobama.

3.12.3. Konkretni aktivnosti država članica

i. Pružiti zaštitu od diskriminacije konkretnim zakonodavnim mjerama, ustrojavanjem tijela, postupaka izvješćivanja te mehanizama pomoći;

ii. osigurati da odredbe koje diskriminiraju osobe s invaliditetom budu izbrisane iz općeg zakonodavstva;

- iii. promicati naobrazbu o ljudskim pravima i invaliditetu (nacionalnu i međunarodnu) djelatnika koji provode zakone, javnih službenika, sudskog i medicinskog osoblja;
- iv. poticati mreže nevladinih udruga koje se bave zastupanjem ljudskih prava na obranu ljudskih prava osoba s invaliditetom;
- v. osigurati da osobe s invaliditetom imaju jednak pristup pravnom sustavu osiguravajući im pravo na njima pristupačne informacije i komunikacije;
- vi. pružiti odgovarajuću pomoć osobama koje imaju poteškoća u ostvarivanju svojih prava te osigurati da pomoć bude primjerena potrebama;
- vii. poduzeti odgovarajuće mjere kojima će se osigurati da osobe s invaliditetom ne budu lišene slobode, osim u skladu sa zakonima;
- viii. poduzeti učinkovite mjere koje jamče jednaka prava osobama s invaliditetom na posjedovanje i nasljeđivanje imovine, pružajući im pravnu pomoć oko upravljanja njihovom imovinom na ravnopravnim temeljima s drugim osobama;
- ix. osigurati da osobe s invaliditetom ne budu podvrgavane medicinskim pokusima protiv svoje volje;
- x. provesti odgovarajuće odredbe iz Preporuke br. R (99) 4 Odbora ministara državama članicama o načelima vezanim uz pravnu zaštitu nesposobnih odraslih osoba.

3.13. Akcijska smjernica br. 13: Zaštita od nasilja i zlostavljanja

3.13.1. Uvod

Čin zlostavljanja i nasilja prema drugoj osobi neprihvatljiv je i društvo ima dužnost pobrinuti se da pojedinci, osobito oni najranjiviji, budu zaštićeni od takva zlostavljanja.

Postoje pokazatelji da je učestalost zlostavljanja i nasilja prema osobama s invaliditetom znatno viša nego među općom populacijom, te viša prema ženama s invaliditetom, osobito ženama s velikim stupnjem invaliditeta, među kojima učestalost zlostavljanja znatno premašuje učestalost zlostavljanja među zdravim ženama. Takvo zlostavljanje se može dogoditi u ustanovama ili drugim oblicima skrbi i u drugim situacijama, uključujući i obiteljsko okruženje. Zlostavljanje mogu vršiti stranci ili osobe poznate osobi koja je zlostavljana, te se može javiti u mnogim oblicima, primjerice, verbalno zlostavljanje, nasilne radnje ili odbijanje zadovoljavanja osnovnih potreba.

Iako vlade ne mogu jamčiti da se zlostavljanje neće događati, moraju učiniti sve što je u njihovoj moći da uspostave zaštitu i provedu najstrože sigurnosne mjere. Sprječavanje zlostavljanja se može potaknuti na mnogo načina, poglavito poučavanjem o poštivanju prava pojedinca na zaštitu i prepoznavanja te smanjivanja rizika pojave zlostavljanja. Osobe s invaliditetom kao žrtve zlostavljanja ili nasilja moraju imati pristup odgovarajućoj podršci. Mora postojati sustav u koji će imati

dovoljno povjerenja da bi prijavili zlostavljanje i očekivali poduzimanje odgovarajućih mjera, uključujući individualnu podršku. Takvi sustavi zahtijevaju kvalificirano osoblje koje raspolaže odgovarajućim vještinama i koje zna prepoznati te reagirati u situacijama u kojima se zlostavljanje pojavi.

Iako je u posljednjih nekoliko godina provedeno nekoliko istraživanja na tu temu, jasno je da su potrebna dodatna saznanja za buduće osmišljavanje dobro informiranih strategija i najboljih načina djelovanja.

3.13.2. Ciljevi

- i. Raditi unutar antidiskriminacijskih okvira, te okvira ljudskih prava kako bi se uspostavila zaštita osoba s invaliditetom od svih oblika nasilja i zlostavljanja;
- ii. osigurati osobama s invaliditetom pristup uslugama i sustavu podrške za žrtve nasilja i zlostavljanja.

3.13.3. Konkretni aktivnosti država članica

- i. Osigurati zaštitu osoba s invaliditetom od nasilja i zlostavljanja učinkovitom provedbom politika i zakona, tamo gdje je to potrebno;
- ii. promicati dostupnost i pristup tečajevima za naobrazbu osoba s invaliditetom radi smanjivanja rizika od nasilja i zlostavljanja, primjerice, organizirati tečajeve za izgradnju samopouzdanja i osnaživanje;
- iii. razviti postupke, mjere i protokole prilagođene osobama s invaliditetom, da bi se unaprijedilo otkrivanje nasilja i zlostavljanja te zajamčilo provođenje potrebnih radnji protiv počinitelja, uključujući obeštećenje i odgovarajuće profesionalno savjetovanje u slučaju emocionalnih problema;
- iv. osigurati da osobe s invaliditetom koje su žrtve zlostavljanja i nasilja, uključujući i nasilje u obitelji, imaju pristup odgovarajućoj podršci, uključujući obeštećenje;
- v. sprječavati nasilje i boriti se protiv nasilja, lošeg postupanja i zlostavljanja u svim situacijama, pružajući podršku obiteljima, podižući razinu svijesti i upućenosti javnosti, promicanjem rasprava i suradnje između zainteresiranih strana;
- vi. podupirati osobe s invaliditetom, osobito žene, i njihove obitelji, u slučajevima zlostavljanja pružanjem informacija i osiguravanjem pristupa uslugama;
- vii. osigurati da djeluju svi sustavi za zaštitu od zlostavljanja osoba s invaliditetom u psihijatrijskim ustanovama, domovima i ustanovama socijalne skrbi, sirotištima i drugim institucijskim okruženjima;
- viii. osigurati provedbu odgovarajuće naobrazbe svih djelatnika koji rade u posebnim ustanovama za osobe s invaliditetom te općim službama za podršku;
- ix. obučiti policiju i sudske vlasti za uzimanje svjedočenja osoba s invaliditetom te za provođenje ozbiljnih postupaka u slučajevima zlostavljanja;

x. osigurati osobama s invaliditetom informacije o tome kako izbjeći pojavu nasilja i zlostavljanja, kako ih prepoznati i kako ih prijaviti;

xi. poduzeti na transparentan način učinkovite zakonodavne, administrativne, pravne ili druge mjere popraćene strogim sankcijama, te omogućiti njihovu neovisnu reviziju od strane predstavnika civilnog društva, da bi se spriječili svi oblici fizičkog ili mentalnog nasilja, ozljeđivanja ili zlostavljanja, zanemarivanja ili zapostavljanja, iskorištavanja ili otmica osoba s invaliditetom;

xii. provesti odgovarajuće odredbe iz Preporuke br. R (2002) 5 Odbora ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja;

xiii. provesti odgovarajuće odredbe iz Preporuke br. R (99) 4 Odbora ministara državama članicama o načelima vezanim uz pravnu zaštitu nesposobnih odraslih osoba;

xiv. provesti Rezoluciju ResAP (2005) 1 o zaštiti odraslih osoba i djece s invaliditetom od zlostavljanja, te uzeti u obzir relevantno dopunsko izvješće².

3.14. Akcijska smjernica br. 14: Istraživanje i razvoj

3.14.1. Uvod

Sveobuhvatna istraživanja te prikupljanje i analiza statističkih podataka rezultiraju oblikovanjem politike utemeljene na činjenicama. Pouzdane informacije pomažu prepoznati probleme u nastajanju, oblikovati rješenja i pružiti učinkovite rezultate. One također identificiraju najbolju praksu i nadziru promjene u društvu.

Nedostatak podataka o osobama s invaliditetom smatra se zaprekom razvoju politike na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Moramo poticati i promicati sveobuhvatna, raznolika i specijalizirana istraživanja o svim temama vezanim uz invaliditet te ih koordinirati na svim razinama radi promicanja učinkovite provedbe svih ciljeva ovoga Akcijskog plana.

3.14.2. Ciljevi

i. Promicati razvoj politika i standarda, utemeljenih na činjenicama, unaprjeđenjem primjene rezultata istraživanja, usmjerenih na budućnost, u politici;

ii. uskladiti metodologiju prikupljanja statističkih podataka, na nacionalnoj i međunarodnoj razini, da bi se dobile valjane i usporedive informacije;

iii. koristiti i podržavati, na multidisciplinarnan način, dostupna istraživanja i podatke koji imaju razvojni potencijal, radi promicanja sudjelovanja osoba s invaliditetom te poboljšanja kvalitete njihovog života.

3.14.3. Konkretni aktivnosti država članica

- i. Razviti statističke i informacijske strategije za razvoj politike i standarda vezanih uz osobe s invaliditetom, utemeljene na socijalnom modelu invaliditeta i modelu ljudskih prava, te preispitati učinkovitost postojećih nacionalnih strategija i baza podataka;
- ii. osigurati da informacije prikupljene na osnovu procjene potreba, iako povjerljive na individualnoj razini, budu u najvećoj mogućoj mjeri dostupne poradi postizanja dobro informiranog planiranja i pružanja usluga na nacionalnoj, regionalnim i lokalnim razinama;
- iii. osigurati da aktualna istraživanja, tamo gdje je to primjereno, pružaju podatke o sudjelovanju osoba s invaliditetom, pokrivajući pritom sva relevantna područja Akcijskog plana;
- iv. osigurati da istraživanja, gdje je to moguće, uključuju dimenziju spola, olakšavajući tako analizu situacije s obzirom na žene s invaliditetom;
- v. djelovati u smjeru usklađenog pristupa istraživanjima dogovaranjem zajedničkih klasifikacija radi evaluacije i analize nacionalnih i međunarodnih baza podataka;
- vi. promicati istraživačke studije o uspješnim rehabilitacijskim mjerama usmjerenim na oporavak i reintegraciju u zajednicu;
- vii. promicati studije učinaka demografskih promjena i procesa starenja na kvalitetu života osoba s invaliditetom;
- viii. uključiti predstavnike osoba s invaliditetom i druge interesne skupine u razvoj istraživačkih strategija i prikupljanje podataka;
- ix. podržavati primjenu znanstvenih istraživanja na oblikovanje novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija, tehnoloških pomagala, proizvoda i uređaja koji mogu unaprijediti neovisno življenje i sudjelovanje osoba s invaliditetom u društvu;
- x. poticati poštivanje načela univerzalnog dizajna pri provođenju istraživanja vezanih uz proizvode;
- xi. promicati razmjenu dobrih primjera iz prakse te informacija i usku suradnju relevantnih tijela radi osiguravanja dostupnosti sveobuhvatnih podataka u cilju postizanja dobro informiranih politika;
- xii. naručivati relevantna istraživanja i inovativne pilot projekte kao podršku razvoju politika koje pokrivaju sva relevantna područja Akcijskog plana.

3.15. Akcijska smjernica br. 15: Podizanje razine svijesti

3.15.1. Uvod

Osobe s invaliditetom suočavaju se s mnogim zaprekama da bi sudjelovale i bile prihvaćene kao potpuni i ravnopravni članovi društva. Mnoge osobe s invaliditetom smatraju da je najveća zapreka njihovoj potpunoj integraciji stav društva prema njima.

Osobe s invaliditetom i dalje se suočavaju s neprihvatljivim stavovima, utemeljenim na predrasudama, strahu, niskim procjenama onoga što se može od njih očekivati i na nepovjerenju u njihove sposobnosti. Ta bi se stajališta mogla promijeniti učinkovitim strategijama podizanja razine svijesti koje bi uključivale široki spektar interesnih skupina.

Posljednjih su godina države članice napredovale po pitanju antidiskriminacijskog zakonodavstva te su poticale inicijative socijalne politike. Te inicijative pridonose integraciji osoba s invaliditetom u lokalnim zajednicama, ali one same po sebi nisu dovoljne.

Da bi promicale svoje aktivnosti, države članice trebale bi osigurati suradnju na području medija te na drugim poljima aktivnosti koja bi mogla pridonijeti promjeni stavova.

Osobe s invaliditetom moraju biti prisutne u oglašavanju, na ekranima, na radiju te u tisku da bi došlo do paradigmatškog zaokreta u percepciji invaliditeta i osoba s invaliditetom; tek tada se može dogoditi stvarna promjena u stavovima članova društva.

Društvo mora biti svjesno da osobe s invaliditetom imaju ista ljudska prava poput drugih ljudi te da u društvu postoji niz zapreka koje ometaju ili sprječavaju osobe s invaliditetom u ostvarenju tih prava. Uklanjanje zapreka neće donijeti korist samo osobama s invaliditetom, već i čitavom društvu. Štoviše, važno je pokazati da osobe s invaliditetom mogu dati pozitivan doprinos društvu, bez obzira na stupanj invaliditeta, kao punopravni i aktivni članovi društva.

3.15.2. Ciljevi

- i. Nizom različitih aktivnosti unaprijediti stavove prema osobama s invaliditetom kao aktivnim i potpunim članovima društva;
- ii. podići razinu svijesti o invaliditetu i pravima osoba s invaliditetom na uživanje jednakih mogućnosti i na zaštitu od diskriminacije;
- iii. boriti se protiv negativnih stavova prema osobama s invaliditetom, koji mogu naštetiti općoj slici i interesima osoba s invaliditetom.

3.15.3. Konkretni aktivnosti država članica

- i. Aktualizirati opću predodžbu invaliditeta u svim vladinim javnim istupima i porukama da bi se potaknula promjena u stavovima društva;
- ii. poticati medije i medijske ustanove da u medijskim objavama i tisku osnaže i poboljšaju predstavljanje osoba s invaliditetom kao potpunih građana, primjerice, uvođenjem etičkih smjernica za očuvanje dostojanstva osoba s invaliditetom;
- iii. poticati televizijske kuće i radio postaje da raspravljaju o temama vezanim uz osobe s invaliditetom u općim programima te, kad je to primjereno, u specijaliziranim programima;

iv. provoditi, gdje je to moguće, redovne kampanje za podizanje razine svijesti o pravima, potencijalu i doprinosu osoba s invaliditetom;

v. koristiti inovativna i druga praktična sredstva da bi se djeci, mladima i odraslima rasvijetlili problemi s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom;

vi. poticati osobe s invaliditetom i njihove organizacije na javnu promidžbu na lokalnoj i nacionalnoj razini, osiguravajući im podršku u suradnji s medijima;

vii. poticati i podržavati širenje dobrih primjera iz prakse na svim područjima života u cilju podizanja razine svijesti u obrazovanju, radnim okruženjima i zajednici.

4. Multidisciplinarni aspekti

4.1. Uvod

Unutar europske populacije osoba s invaliditetom postoje osobe s invaliditetom koje su suočene sa specifičnim zaprekama ili dvostrukom diskriminacijom.

Ove su osobe suočene s većim rizikom od isključivanja i općenito manje sudjeluju u društvu. Oni koji osmišljavaju politike trebaju se pobrinuti da njihove strategije i politike integracije uzimaju u obzir konkretne potrebe skupina osoba s invaliditetom da bi im zajamčili sudjelovanje u društvu.

Malaška deklaracija ističe dvije takve skupine koje valja trajno imati u vidu i u ovom Akcijskom planu – žene s invaliditetom i osobe kojima je potreban viši stupanj pomoći. U izvješćima Radne skupine za diskriminaciju žena s invaliditetom i osoba koje trebaju viši stupanj pomoći, provedena je analiza određenih čimbenika jedinstvenih za te skupine i predložene su konkretne akcije koje se provlače kroz velik broj akcijskih smjernica, a uključuju neovisno življenje, obrazovanje, zapošljavanje itd.³

Druge skupine koje zahtijevaju multidisciplinarno rješenje uključuju djecu s teškoćama u razvoju i starije osobe s invaliditetom, osobe s invaliditetom pripadnike manjina (primjerice, Rome, migrante, izbjeglice ili druge etničke, kulturne ili jezične manjine). Oni koji osmišljavaju politike moraju biti svjesni zapreka i izazova s kojima se ove skupine suočavaju, te se pobrinuti da politike raspolažu sredstvima za uklanjanje zapreka te da pojedincima omogućuju postizanje njihova punog potencijala zajedno sa svim drugim građanima.

4.2. Žene i djevojke s invaliditetom

Žene i djevojke s invaliditetom⁴ često su suočene s višestrukim zaprekama sudjelovanju u društvu zbog diskriminacije, točnije i na temelju spola i na temelju invaliditeta. Iako se opća situacija za osobe s invaliditetom značajno poboljšala, dobrobit od nastalih promjena u društvu nije uvijek jednako raspoređena među ženama i muškarcima s invaliditetom.

Razvoj i provedba relevantnih politika i provedba mjera treba biti osmišljena tako da osigura ravnotežu mogućnosti muškaraca i žena. Specifična situacija žena i

djevojaka s invaliditetom mora se uzeti u obzir prilikom oblikovanja aktualnih politika i programa vezanih uz invaliditet i spol na svim razinama, odnosno na međunarodnoj, nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini.

Potrebno je djelovati da bi se uklonile prepreke koje ženama s invaliditetom onemogućuju uživanje prava na istim temeljima kao muškarcima i drugim ženama. Ovo se djelovanje proteže preko niza područja koja uključuju odnose, roditeljstvo, obiteljski život, seksualnost i zaštitu od nasilja i zlostavljanja. Uključuje i mjere kojima se jamči jednaka mogućnost sudjelovanja u političkom i javnom životu, obrazovanju, naobrazbi, zapošljavanju te društvenom i kulturnom životu. Mnoga od područja ovih politika obuhvaćena su akcijskim smjernicama Akcijskog plana, ali potrebno je razmotriti kako države članice trebaju pristupiti čimbenicima koji utječu na sudjelovanje žena i djevojaka s invaliditetom.

4.3. Osobe s invaliditetom kojima je potreban visok stupanj podrške⁵

Jedna od ranjivijih skupina osoba s invaliditetom je skupina osoba s invaliditetom koja, zbog ozbiljnosti i složenosti svojeg invaliditeta, treba veliku pomoć. Kvaliteta njihova života značajno ovisi o pristupačnosti odgovarajućih, kvalitetnih usluga koje ispunjavaju njihove i potrebe njihovih obitelji da bi im u najvećoj mogućoj mjeri olakšali sudjelovanje u društvu, što znači da nije dovoljna jednostavna preslika usluga koje se općenito pružaju osobama s invaliditetom.

Ova skupina najčešće boravi u institucijskom okruženju ili katkad u obitelji, ali može osjećati izolaciju zbog rijetkog ili nikakvog uvida u raspoložive usluge i kontakta s drugim članovima društva. Iz tih razloga osobe iz ove skupine trebaju intenzivnu uslugu postojane kvalitete oblikovanu prema njihovim konkretnim potrebama.

Potrebno je ojačati pružanje usluga da bi se na te potrebe odgovorilo ne napuštajući model pružanja usluga u zajednici te jednakog pristupa uobičajenim uslugama. Države članice moraju prihvatiti da to zahtijeva intenzivno planiranje i koordinaciju relevantnih vlasti, vladinih tijela i onih koji pružaju usluge, kako na nacionalnoj, tako i na lokalnoj razini.

4.4. Djeca s teškoćama u razvoju i mladi s invaliditetom

Konvencija o pravima djeteta zasniva se na četiri temeljna načela – pravo djeteta da ne bude diskriminirano; razmatranje onoga što je najbolje za dijete pri donošenju svih odluka; pravo djeteta na život i razvoj; i pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje. Djevojčice i dječaci s teškoćama u razvoju također imaju pravo uživati sva ta prava pa države članice moraju biti upućene u njihove potrebe da bi mogle sukladno tomu planirati, odlučivati te djelovati na širokom spektru politika.

Odgovorne vlasti trebaju pažljivo procijeniti potrebe djece s teškoćama u razvoju i njihovih obitelji kako bi se osigurale mjere potpore kojima bi se djeci omogućilo odrastanje u krugu vlastite obitelji, sudjelovanje u zajednici te lokalnom životu i aktivnostima djece. Djeca s teškoćama u razvoju moraju se obrazovati da bi obogatila svoje živote i mogla dostići svoj puni potencijal.

Pružanje usluga odgovarajuće kvalitete i strukture podrške obitelji mogu osigurati bogato i poticajno djetinjstvo te postaviti temelje za sudjelovanje i neovisnost u odrasloj dobi. Stoga je važno da oni koji osmišljavaju politike uzmu u obzir potrebe djece s teškoćama u razvoju i njihovih obitelji prilikom oblikovanja politika za osobe s invaliditetom te općih politika za djecu i obitelj.

Sudjelovanje i aktivan građanski status ogleda se u raspolaganju pravima, sredstvima, prostorom i mogućnostima te, tamo gdje je to potrebno, osiguranoj podršci sudjelovanju i utjecanju na odluke te uključenosti u djelovanje koje pridonosi izgradnji boljega društva. U pripremi politika i programa za mlade potrebno je savjetovati se s organizacijama za mlade s invaliditetom. Glasovi mladih ljudi s invaliditetom trebaju se čuti u svim pitanjima koja ih se tiču.

Mladi ljudi s invaliditetom još se uvijek suočavaju sa značajnim preprekama u pristupanju svim aspektima života: obrazovanju, poslu, športu, kulturi, zabavi i životu u zajednici. Ovim se problemima može pristupiti samo na temelju sveobuhvatne strategije. U pripremanju politika za mlade trebalo bi uvijek imati u vidu potpuno sudjelovanje mladih s invaliditetom u društvu, uzimajući u obzir njihove konkretne potrebe. Prema Europskoj povelji o sudjelovanju mladih u lokalnom i regionalnom životu, za izgradnju demokratičnijeg, uključivijeg i uspješnijeg društva od ključne je važnosti aktivno sudjelovanje mladih u odlukama i djelovanju na lokalnoj i regionalnoj razini.

4.5. Starenje osoba s invaliditetom

Starenje osoba s invaliditetom, osobito onih kojima je potrebna intenzivna njega zbog naravi njihova invaliditeta, predstavlja novi izazov društvima širom Europe. To uključuje podršku pojedinačnim osobama i njihovim obiteljima, osobito kada su glavni skrbnici stariji roditelji. Potrebni su inovativni pristupi za suočavanje s ovim izazovima na širokom spektru političkih i uslužnih područja. Izvješća Vijeća Europe definiraju ključne probleme ove skupine te daju prijedloge za buduće djelovanje. Potrebno je usklađeno djelovanje koje može ispuniti konkretne potrebe s ciljem osposobljavanja starijih osoba s invaliditetom da ostanu u zajednici u najvećoj mogućoj mjeri. To zahtijeva procjenu individualnih potreba te planiranje unaprijed, kao i pristupačnost potrebnih usluga. Prilikom oblikovanja politika za starije osobe potrebno je uzeti u obzir i pitanje invaliditeta.

Prilikom definiranja djelovanja na osnovu akcijskih smjernica iznesenih u Akcijskom planu⁶ potrebno je uzeti u obzir sve probleme i čimbenike koji utječu na sudjelovanje starijih osoba s invaliditetom u dnevnom životu i aktivnostima.

4.6. Osobe s invaliditetom pripadnici zajednica manjina i migranata

Osobe s invaliditetom iz zajednica manjina, migranti i izbjeglice s invaliditetom mogu biti u nepovoljnom položaju na više načina zbog diskriminacije ili nepoznavanja javnih usluga.

Primjerice, usprkos povećanoj pozornosti usmjerenoj prema Romima u Europi, potrebno je daljnje djelovanje da bi se afirmirao njihov status potpunih i jednakih

članova društva. Unutar njihove vlastite zajednice osobe s invaliditetom smatraju se nevidljivima te su stoga posebno ranjiva skupina.

Obrazovanje, zapošljavanje, socijalna i medicinska skrb te kulturni život osobito su važna područja kada su u pitanju sve skupine.

Države članice trebale bi osigurati da se u pružanju podrške osobama s invaliditetom uzima u obzir njihov jezik ili kulturno porijeklo te konkretne potrebe takvih manjinskih skupina.

5. Provedba i praćenje daljnjih aktivnosti

5.1. Uvod

Prvenstvena je odgovornost država članica provedba politika vezanih uz invaliditet na nacionalnoj razini, a osobito provedba specifičnih aktivnosti navedenih u sklopu svake akcijske smjernice.

Akcijski plan temelji se na pretpostavci da se antidiskriminacijska politika, administrativni ustroj, resursi, demografija itd. razlikuju od zemlje do zemlje. Stoga dopušta državama članicama odlučivanje o nacionalnim prioritetima te zauzimanje progresivnog pristupa provedbi na njima prikladan način.

Namjera je da prilikom provedbe konkretnih aktivnosti, navedenih u Akcijskom planu, države članice imaju u vidu sljedeće:

- načela na kojima se Akcijski plan temelji, uključujući posebice prava pojedinaca na zaštitu od diskriminacije, jednake mogućnosti i poštivanje njihovih prava kao građana;
- multidisciplinarnе aspekte koji uključuju konkretne potrebe žena i djevojaka s invaliditetom, osoba s invaliditetom kojima je potreban visok stupanj pomoći, djecu s teškoćama u razvoju i mlade s invaliditetom, starije osobe s invaliditetom te osobe s invaliditetom iz manjinskih i zajednica migranata, kao i ključnu ulogu koju imaju kvalitetni servisi i naobrazba u odnosu na pružanje usluga osobama s invaliditetom;
- uključivanje reprezentativnih organizacija osoba s invaliditetom u svim fazama provedbe, praćenja i ocjenjivanja na europskoj, nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini, što se smatra elementom od ključnoga značaja.

5.1.1 Univerzalni dizajn

Jednakost pristupa ključna je za stvaranje potpuno uključivog društva. Oblikovanje građevina, okruženja, proizvoda, komunikacijskih i elektronskih sustava osobito je važno kao sredstvo koje može olakšati sudjelovanje i neovisnost osoba s invaliditetom u svim aspektima života.

Univerzalni dizajn je učinkovit način poboljšavanja pristupačnosti i kvalitete izgrađenog okruženja, usluga i proizvoda. On je usredotočen na činjenicu da je važno da oblikovanje okruženja, građevina i svakodnevnih proizvoda bude ispravno

od samog početka umjesto da se prilagođava u kasnijim fazama. Iako možda nije moguće starije ili povijesne građevine učiniti posve pristupačnima, još uvijek postoji mnogo zapreka koje osobe s invaliditetom sprječavaju u sudjelovanju u svim aspektima društva te u korištenju svih raspoloživih sredstava. Promicanje načela Univerzalnog dizajna, njegova široka primjena i sudjelovanje korisnika u svim fazama oblikovanja od najveće je važnosti za poboljšanje pristupačnosti izgrađenog okruženja, prijevoza, komunikacijskih sustava i uporabljivosti proizvoda.

5.1.2. Kvaliteta usluga i naobrazba osoblja

Kvaliteta i naobrazba ključna su načela na kojima se zasnivaju akcijske smjernice ovog Plana. Mnoge europske zemlje već sustavno rade na poboljšanju kvalitete usluga i naobrazbi osoblja i djelatnika. Nužno je potrebno da sve politike, djelovanja i usluge budu utemeljene na visokim standardima kvalitete te da ih pruža kompetentno, obrazovano osoblje. Osobe s invaliditetom trebaju biti središte pozornosti pri osiguravanju usluga. Zadovoljstvo korisnika treba biti prvenstvena motivacija pri provođenju politika trajno održive kvalitete. Od iznimne je važnosti da osobe s invaliditetom, korisnici usluga, budu aktivni sudionici u osiguravanju kvalitete i nadzoru usluga.

Naobrazba je ključni element kvalitete usluga. To ne podrazumijeva samo odgovarajuću naobrazbu osoblja za pružanje usluga, i to ne samo usluga namijenjenih osobama s invaliditetom, već i redovnih usluga, nego i osoba koje sudjeluju u razvoju politika koje utječu na živote osoba s invaliditetom. Naobrazba treba uključivati osviještenost o ljudskim pravima osoba s invaliditetom.

5.1.3. Pristup jednak pristupu osobama bez invaliditeta ili resorna odgovornost

Pristup jednak pristupu osobama bez invaliditeta ili resorna odgovornost u oblikovanju politika i pružanju usluga igra važnu ulogu u promicanju uključivijeg društva te je ključno, temeljno načelo ovog Akcijskog plana. Takav pristup integrira usluge namijenjene osobama s invaliditetom s uslugama za ostale osobe. Cilj je odmaknuti se od politika koje potiču razdvajanje prema integraciji u uobičajene oblike pružanja usluga. Međutim, uobičajeni oblici pružanja usluga i politike ne isključuju postojanje politika specifičnih za invaliditet, kada je to u najboljem interesu osoba s invaliditetom (takozvani pristup dvostrukog kolosijeka).

U praksi to znači da politike vezane uz invaliditet nisu isključiva odgovornost određenoga pojedinačnog ministarstva ili odjela zaduženog za tu problematiku. Sva su ministarstva odgovorna za to da njihove inicijative uzimaju u obzir prava osoba s invaliditetom. Potrebno je promovirati vertikalnu i horizontalnu koordinaciju između vladinih resora i stvaranje žarišnih točaka za sve probleme invaliditeta da bi se potaknuo i razvio pristup jednak pristupu osobama bez invaliditeta.

5.2. Provedba

Prvenstvena je odgovornost država članica provedba politika vezanih uz invaliditet na nacionalnoj razini, a osobito provedba konkretnih aktivnosti navedenih u sklopu svake akcijske smjernice.

Države članice trebale bi započeti evaluaciju postojećih političkih programa za osobe s invaliditetom i njihovih osnovnih načela u usporedbi s Akcijskim planom za osobe s invaliditetom, da bi ustanovile na kojim područjima nije došlo do napretka te koje specifične aktivnosti trebaju provesti.

Na osnovu evaluacije države članice trebaju definirati strategije kojima će osigurati postupno poboljšanje svojih usklađenih političkih programa, strategija i djelovanja za osobe s invaliditetom u skladu s preporukama i temeljnim načelima Akcijskog plana za osobe s invaliditetom, a u okviru raspoloživih nacionalnih financijskih sredstava.

Svaka je država članica odgovorna za to da se navedene mjere stave u prvi plan te da se definira vremenski raspored njihove postupne primjene.

Važno je da provedbu plana u državama članicama prati usklađeni pristup kojim su, prema potrebi, obuhvaćene sve relevantne interesne skupine, uključujući nevladine organizacije osoba s invaliditetom.

Kao dio provedbe, države članice trebaju, prema potrebi, razmotriti pitanje definicije invaliditeta.

Države članice će Akcijski plan prevesti na svoje službene jezike te prijevod učiniti dostupnim u različitim oblicima. Države članice će promicati sudjelovanje svih interesnih skupina u Akcijskom planu radi osiguranja dugoročne podrške.

Vijeće Europe će, na zahtjev, pomagati državama članicama u provedbi Akcijskog plana. Države članice bi trebale razmotriti suradnju sa Razvojnou bankom Vijeća Europe (CEB) i predstaviti financijske projekte za provedbu Akcijskog plana na nacionalnoj razini.

5.3. Praćenje daljnjih aktivnosti

Vlade država članica odgovorne su za praćenje daljnjih aktivnosti na provedbi Akcijskog plana Vijeća Europe na nacionalnoj razini, pri čemu moraju definirati način provođenja nadzora i daljnje provedbe. U tom se cilju države članice trebaju obratiti relevantnim interesnim skupinama, osobito nevladinim organizacijama osoba s invaliditetom.

Na europskoj se razini praćenje daljnje provedbe Akcijskog plana treba usredotočiti na osnaživanje suradnje na polju invaliditeta te omogućiti strukturiranu i učinkovitu razmjenu informacija, iskustava i najboljih primjera iz prakse.

Učinkovito praćenje daljnje provedbe Akcijskog plana zahtijeva od država članica redovnu dostavu relevantnih informacija Vijeću Europe. U tom su smislu iznimno važna izvješća nacionalne vlade parlamentu, uključujući i izvješća te informacije nevladinih organizacija.

Forum ustanovljen za praćenje daljnje provedbe Akcijskog plana upravljat će tim procesima, što uključuje i neophodne postupke, definiranje vremenskog rasporeda te eventualne srednjoročne revizije.

Forum može državama članicama predložiti detaljniju analizu specifičnih prioriteta problema. Time će se osigurati redovito izvješćivanje Odbora ministara o napretku postignutom na provedbi ovog Akcijskog plana.

Međunarodne nevladine organizacije osoba s invaliditetom sudjelovat će u ovom postupku u sklopu propisanih pravila. Nadalje, na sudjelovanje se mogu pozvati i druge relevantne interesne skupine, na način definiran u odrednicama navedenog foruma.

Dodatak 1. Akcijskom planu

Malaška ministarska deklaracija o osobama s invaliditetom "Napredovanje prema punopravnom građanskom sudjelovanju"

(Usvojena na Drugoj europskoj konferenciji ministara odgovornih za politiku integracije osoba s invaliditetom, održanoj u Malagi, Španjolska, 7. i 8. svibnja 2003.)

1. Mi, ministri odgovorni za integracijsku politiku osoba s invaliditetom, okupili smo se u Malagi na poziv španjolske Vlade 7. i 8. svibnja 2003., na Drugoj europskoj konferenciji ministara, u organizaciji Vijeća Europe,

1. Svjesni:

2. da je cilj Vijeća Europe, sadržan u njegovu Statutu, "postići veće jedinstvo među članicama, sa svrhom očuvanja i oživotvorenja ideala i načela koji su njihovo zajedničko naslijeđe i ubrzavanja njihovoga ekonomskog i socijalnog napretka";

3. ishoda Prve konferencije ministara odgovornih za integracijsku politiku osoba s invaliditetom, održane u Parizu 7. i 8. studenoga 1991. pod nazivom "Neovisno življenje osoba s invaliditetom", koji je doveo do usvajanja Preporuke br. R (92) 6 o jedinstvenoj politici za osobe s invaliditetom, od strane Odbora ministara Vijeća Europe;

4. činjenice da je zaštita i promicanje osnovnih ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i njihovo potpuno uživanje, od temeljnog značaja za aktivno sudjelovanje osoba s invaliditetom u društvu, kao i da načelo jednakih mogućnosti za osobe s invaliditetom predstavlja osnovnu vrijednost za sve zemlje članice Vijeća Europe;

5. doprinosa Europskog pokreta osoba s invaliditetom Drugoj ministarskoj konferenciji Vijeća Europe "S riječi na djela", usvojenog na Europskom forumu nevladinih organizacija 8. travnja 2003. u Madridu;

6. postojanja značajnih razlika između zemalja članica Vijeća Europe vezano uz političku, ekonomsku i socijalnu situaciju, kao i činjenice da su brojne zemlje, posebno one čija je ekonomija u tranziciji, manje spremne za suočavanje sa zahtjevima suvremene politike za osobe s invaliditetom, te stoga trebaju više savjeta i daljnju pomoć;

7. činjenice da se politika za osobe s invaliditetom suočava s određenim političkim, ekonomskim, socijalnim, demografskim, kulturološkim i tehnološkim izazovima,

budući se u posljednjem desetljeću Europa suočava s brojnim promjenama koje utječu na kvalitetu života stanovništva i da se pojavljuju brojni izazovi istovremeno pružajući nove prilike za razvoj jedinstvenih politika za osobe s invaliditetom;

8. činjenice da su dva aspekta posebno važna u odnosu na osobe s invaliditetom: s jedne strane raste broj starijega stanovništva u Europi, što se mora uzeti u obzir u svakoj budućoj strategiji društvene kohezije utemeljenoj na sprječavanju nastanka ovisnosti o uslugama potpore u tijeku života, kao i očuvanju kvalitete života u starijoj dobi; s druge strane treba uzeti u obzir činjenicu da, kao rezultat napretka znanstvenih istraživanja u području zdravstva i poboljšanja životnih uvjeta, osobe s tjelesnim i psihičkim nedostacima žive duže i ispunjenije živote, čime nastaju nove potrebe na području pružanja usluga, ekonomske pomoći i zaštite njihovih ljudskih prava;

9. činjenice da je Europska unija 2003. godinu proglasila Europskom godinom osoba s invaliditetom i da je njezin glavni cilj podizanje svijesti o pravima osoba s invaliditetom u vidu izjednačavanja mogućnosti, kao i promicanje jednakog i potpunog uživanja tih prava;

10. rada UN-ovog Ad hoc odbora "na razmatranju prijedloga sveobuhvatne i cjelovite međunarodne konvencije kojom bi se promovirala i štitila prava i dostojanstvo osoba s invaliditetom";

11. rada Odbora Vijeća Europe za rehabilitaciju i integraciju osoba s invaliditetom u smjeru jačanja suradnje među vladama u okviru Djelomičnog sporazuma u socijalnom području i području javnog zdravstva;

12. postignuća Vijeća Europe i drugih međunarodnih organizacija, institucija ili događanja nabrojanih u Dodatku ove Deklaracije;

2. Potvrđujemo:

13. našu predanost osiguravanju ljudskih prava i temeljnih sloboda svakom čovjeku pod jurisdikcijom naših država, kako je određeno Europskom konvencijom o ljudskim pravima, kao i da se sva ljudska bića rađaju slobodna, s jednakim pravima i dostojanstvom, i s mogućnošću za konstruktivni doprinos razvoju i dobrobiti društva, te da su svi jednaki pred zakonom i imaju pravo na jednaku zakonsku zaštitu;

14. da se sve odredbe o potpunoj i učinkovitoj primjeni svih ljudskih prava, kako je sadržano u europskim i drugim međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima, moraju primjenjivati bez diskriminacije ili razlikovanja na bilo kojoj osnovi, uključujući i invaliditet;

15. da je naša volja izražena na Prvoj konferenciji ministara odgovornih za politiku za osobe s invaliditetom, održanoj u Parizu 1991., za promicanje sveobuhvatne i jedinstvene politike za osobe s invaliditetom i da je Preporuka br. R (92) 6 o "jedinstvenoj politici za osobe s invaliditetom" nadahnula države u usvajanju zakonodavnih i političkih mjera koje vode napretku prema punom sudjelovanju, te da je to osnovni dokument koji treba poslužiti kao temelj budućeg djelovanja;

16. da intenziviranje uloge i punog sudjelovanja osoba s invaliditetom zahtijeva osposobljavanje pojedinca kako bi on/ona mogla preuzeti kontrolu nad vlastitim životom, što bi moglo zahtijevati posebne mjere potpore;

3. Smatramo:

17. našim glavnim ciljem tijekom sljedećeg desetljeća poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom i njihovih obitelji, s naglaskom na njihovu integraciju i potpuno sudjelovanje u društvu, budući da pristupačno društvo predstavlja dobrobit za čitavo stanovništvo;

18. da se mjere usmjerene poboljšanju kvalitete života osoba s invaliditetom trebaju temeljiti na zdravoj procjeni njihova stanja, potencijala i potreba, razvijajući inovativne pristupe uslugama i uzimajući u obzir njihove želje, prava i okolnosti;

19. da bi se odgovarajuća strategija za postizanje tog cilja trebala izraziti u budućem Planu djelovanja, kojim bi se promicala eliminacija svih oblika diskriminacije osoba s invaliditetom svih dobnih skupina, s posebnim naglaskom na žene s invaliditetom i one osobe s invaliditetom kojima je potreban visok stupanj pomoći, kako bi i one bile u mogućnosti uživati svoja ljudska prava, temeljne slobode i sva građanska prava;

20. da je potrebno usvojiti jedinstveni pristup razradi nacionalnih i međunarodnih politika i zakonodavstava o osobama s invaliditetom, u kojima bi se na odgovarajući način odrazile potrebe osoba s invaliditetom u svim značajnim područjima politike, poglavito u ključnim područjima kao što su pristup stanovanju, obrazovanju, profesionalnoj orijentaciji i osposobljavanju, zapošljavanju, izgrađenom okruženju, javnom prijevozu, informacijama, zdravstvenoj skrbi i socijalnoj zaštiti;

21. osnovnim ciljem razvoj ekonomskih, društvenih, obrazovnih, mjera zapošljavanja, ekoloških i zdravstvenih mjera s ciljem očuvanja najveće moguće razine sposobnosti svake osobe s invaliditetom tijekom njezina života, kao i sprječavanja nastanka invaliditeta;

22. da je obrazovanje osnovni instrument društvene integracije, pa treba učiniti napore kako bi se djeci s teškoćama u razvoju omogućilo pohađanje redovite nastave, ukoliko je u interesu djeteta, kako bi se olakšao prijelaz iz školskog ili višeg obrazovanja u zaposlenje i omogućio razvoj koncepta cjeloživotnog učenja;

23. jednakost dostupnosti zaposlenja ključnim elementom sudjelovanja u društvenom životu; stoga valja postići napredak u integriranju osoba s invaliditetom u tržište rada, poželjno u otvoreno tržište, prenoseći usredotočenost na procjenu sposobnosti i uključivanje aktivne politike, kao i na činjenicu da je posjedovanje raznolike radne snage, promicanjem pristupa osoba s invaliditetom uobičajenim tržištima rada, dodatna vrijednost društva;

24. presudnim razumijevanje društvenog aspekta tehnologije i iskorištavanje novih tehnologija i njihovih potencijala na najbolji mogući način, s ciljem povećanja autonomije i interakcije osoba s invaliditetom u svim područjima života;

25. da kao rezultat znanstvenog napretka u području zdravstva i poboljšanja životnih uvjeta osobe s tjelesnim, psihičkim i intelektualnim oštećenjima žive dulje, iz čega proizlaze nove potrebe i izazovi u području pružanja usluga skrbi, koje bi valjalo zadovoljiti usvajanjem novih pristupa;

26. potrebnim osigurati da dobrobiti duljeg života ne uzrokuju veći i rastući broj osoba ovisnih o službama za pomoć, njegujući u stanovništvu od najranije dobi zdrave navike i osiguravajući životne uvjete koji omogućavaju dobro tjelesno i mentalno zdravlje u kasnijem razdoblju života;

27. da je potreban napredak kako bi se postiglo uklanjanje barijera i usvajanje načela univerzalnog dizajna, kako bismo bili sigurni da neće biti stvorene nove barijere;

28. da postoji malen, ali rastući broj osoba s invaliditetom kojima je potreban visok stupanj podrške, pa prepoznajemo potrebu za jačanjem struktura namijenjenih tim osobama i njihovim obiteljima, ne udaljujući se pritom od modela pružanja usluga u zajednici;

29. da situacija žena s invaliditetom u Europi zaslužuje veću i posebnu pažnju, kako bi im se zajamčila samostalnost, autonomija, sudjelovanje i društvena integracija, a poduzete akcije trebaju podržavati uobičajeni nepristrani pristup u odnosu na spolove što se tiče razvoja politike za osobe s invaliditetom;

4. Obvezujemo se:

30. raditi unutar antidiskriminacijskih okvira, te okvira ljudskih prava kako bi se postiglo izjednačivanje mogućnosti za osobe s invaliditetom u svim političkim područjima;

31. ne činiti diskriminaciju na temelju porijekla invaliditeta ili identiteta osobe s invaliditetom;

32. osnaživati sposobnosti osoba s invaliditetom u vođenju neovisnog življenja, unutar zajednice, progresivnim usvajanjem inkluzivnih tehnologija i načela univerzalnog dizajna, među ostalim, u izgradnji okoliša, javne infrastrukture, komunikacijskih sustava i stanogradnje;

33. raditi na osnaživanju horizontalne i vertikalne usklađenosti međuresornog djelovanja vladinih tijela, posebno se posvećujući promicanju jednakosti u pružanju općih osnovnih usluga, zdravstvenoj skrbi i zakonodavnom sustavu, kao i unaprjeđivati međusobne odnose odgovornosti između lokalnih, regionalnih te nacionalnih područja nadležnosti;

34. promicati pružanje kvalitetnih usluga, sukladnih potrebama osoba s invaliditetom, koje su dostupne prema objavljenim kriterijima podobnosti, a temelje se na detaljnoj i pravednoj procjeni, te su oblikovane prema vlastitu izboru osobe s invaliditetom, poštujući njezinu autonomiju, dobrobit i zastupajući njezine interese, s odgovarajućim mehanizmima zaštite, pravilima i osiguranim pristupom nepristranom rješavanju žalbi, te s ciljem objedinjavanja i osnaživanja postojećih mjera;

35. boriti se za uključivanje osoba s invaliditetom u sva područja života osiguravanjem obrazovanja i odnoseći se prema osobama s invaliditetom kao prema građanima koji imaju kontrolu nad svojim životom;
36. unaprijeđivati integraciju osoba s invaliditetom u tržište rada, prenoseći središte pozornosti na procjenu sposobnosti, posebice profesionalnih sposobnosti, te čineći pristupačnijim profesionalnu orijentaciju i osposobljavanje za rad, kao i zapošljavanje;
37. potpuno uzeti u obzir potrebe djece s teškoćama u razvoju i njihovih obitelji, kao i starijih osoba s invaliditetom, bez zapostavljanja redovitih obveza prema odraslim osobama s invaliditetom u radnoj dobi, neovisno jesu li zaposlene ili ne, uzimajući u obzir da zaposlenost ne smije biti jedina mjera građanstva, jedino područje sudjelovanja i jedini put prema ljudskom dostojanstvu;
38. nastaviti podupirati osnovna i primijenjena znanstvena istraživanja, posebice u područjima novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija, kako bi se unaprijedila sredstva koja omogućavaju interaktivno sudjelovanje u svim područjima života;
39. primijeniti sredstva neophodna za učinkovito uravnoteženje mogućnosti muškaraca i žena te aktivno sudjelovanje osoba s invaliditetom, s posebnim naglaskom na žene i djevojke, u područjima obrazovanja i osposobljavanja, zapošljavanja, socijalne politike, sudjelovanja i donošenja odluka, seksualnosti, društvenog predstavljanja, majčinstva, doma i obiteljskog života te prevencije nasilja;
40. provesti daljnje analize obima mjera i odredaba koje bi učinkovito poboljšale život u zajednici osobama s invaliditetom koje trebaju viši stupanj pomoći, te prikupiti statističke podatke potrebne za definiranje i procjenu politika invaliditeta;
41. osigurati da nadležna tijela državne uprave provedu pozornu procjenu potreba obitelji koje imaju djecu s teškoćama u razvoju, kako bi se omogućile mjere potpore kojima bi se djeci omogućilo odrastanje u krugu vlastite obitelji, sudjelovanje u životu djece iz lokalne zajednice i obrazovanje;
42. detaljno procijeniti potrebe obitelji kao subjekata koji pružaju neformalnu skrb, poglavito obitelji koje imaju djecu s teškoćama u razvoju ili onih koje brinu o osobama kojima je potreban viši stupanj pomoći, s ciljem osiguravanja mjera informiranja, obuke i pomoći, uključujući psihološku pomoć, kako bi se omogućio život unutar obitelji;
43. raditi na razvoju programa i sredstava kojima bi se zadovoljile potrebe osoba s invaliditetom tijekom procesa njihova starenja;
44. skrbiti se o razvoju zdravih navika i životnih uvjeta stanovništva od najranije dobi, kako bi se postiglo aktivno starenje uz zadržavanje najvišega mogućeg standarda tjelesnog i mentalnog zdravlja;
45. raditi na razvoju pozitivne slike osoba s invaliditetom u suradnji s različitim interesnim skupinama, uključujući medije;

46. uključiti osobe s invaliditetom u odlučivanje o stvarima koje utječu na njih osobno i organizacije osoba s invaliditetom u osmišljavanje politika, pridajući posebnu pozornost osobama s višestrukim invaliditetom ili složenim poremećajima i onima koje ne mogu same zastupati svoje interese;

47. promicati sudjelovanje i suradnju socijalnih partnera i svih ostalih javnih i privatnih interesnih skupina i sudionika uključenih u stvaranje politike;

5. Preporučujemo:

48. da Odbor ministara Vijeća Europe nastavi promicati politike usmjerene osiguravanju potpunog građanstva i aktivnog sudjelovanja osoba s invaliditetom, uz puno sudjelovanje svih zemalja članica, te jačajući ulogu Vijeća Europe kao platforme međunarodne suradnje u području kreiranja politike koja se odnosi na invaliditet pozivajući Odbor za rehabilitaciju i integraciju osoba s invaliditetom i druge odgovarajuće odbore Vijeća Europe da i nadalje uključuju politike o invaliditetu u opće politike, prema područjima svoje nadležnosti;

49. detaljnu razradu, uzimajući u obzir teme o kojima se raspravljalo na ovoj Ministarskoj konferenciji s temom Akcijski plan Vijeća Europe za osobe s invaliditetom: novi europski politički okvir za sljedeće desetljeće, utemeljen na ljudskim pravima i partnerstvu među različitim sudionicima, određujući strateške ciljeve i prioritetna pitanja kako bi se postiglo puno građanstvo i aktivno sudjelovanje osoba s invaliditetom u životu zajednice kroz provedive, financijski pristupačne i održive politike;

50. da Vijeće Europe odigra aktivnu ulogu u pregovorima tijekom skorašnjih sastanaka Ad hoc odbora Ujedinjenih naroda, osnovanog "da bi razmotrio prijedloge jedinstvene i sveobuhvatne međunarodne konvencije kojom bi se promovirala i štitila prava i dostojanstvo osoba s invaliditetom", koristeći veliko iskustvo Vijeća u pitanjima ljudskih prava;

6. Pozivamo:

51. sve zemlje članice Vijeća Europe i zemlje promatrače, kao i predstavnike europskih nevladinih organizacija na sudjelovanje u aktivnostima i radu Vijeća, koje se odnose na jačanje jedinstvene politike za osobe s invaliditetom i uključuju njihovo puno sudjelovanje;

7. Želimo:

52. podijeliti uvjerenja, vrijednosti i načela koja se odnose na ljudska prava i temeljne slobode osoba s invaliditetom, kao i potpuno građanstvo i aktivno sudjelovanje u životu zajednice, kao što je to definirano ovom Deklaracijom ministara Europe i što se smatra zajedničkim europskim kategorijama, a uključuje sve osobe pa i ljude izvan Europe.

* * *

Na kraju, željeli bismo zahvaliti španjolskim vlastima na izvršnoj organizaciji Konferencije i na njihovu gostoprimstvu.

Dodatak 2. Akcijskom planu

Referentni tekstovi

Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (ETS br. 5);

Europska socijalna povelja (ETS br. 35) i (revidirana) Europska socijalna povelja (ETS br. 163);

Europski kodeks socijalne sigurnosti (ETS br. 48), Protokol o izmjenama Europskog kodeksa socijalne sigurnosti (ETS br. 48A), (revidirani) Europski kodeks socijalne sigurnosti (ETS br. 139);

Konvencija o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine: Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini (ETS br. 164);

Europska konvencija o zaštiti arhitektonske baštine (ETS br. 121);

Konvencija o krajobrazu (ETS br. 176);

"Strategija socijalne kohezije" koju je usvojio Europski odbor za socijalnu koheziju Vijeća Europe 12. svibnja 2000.;

Preporuka br. R (86) 18 Vijeća ministara o Europskoj povelji o športu za sve: za osobe s invaliditetom;

Preporuka br. R (92) 6 Odbora ministara o jedinstvenoj politici za osobe s invaliditetom;

Rezolucija ResAP (95) 3 o Povelji o profesionalnoj procjeni osoba s invaliditetom;

Preporuka br. R (96) 5 Odbora ministara zemljama članicama o usklađivanju poslovnog i obiteljskog života;

Preporuka br. R (98) 3 Odbora ministara zemljama članicama o pristupu višem obrazovanju;

Preporuka br. R (98) 9 Odbora ministara zemljama članicama o zavisnosti;

Preporuka br. R (99) 4 Odbora ministara zemljama članicama o pravnoj zaštiti osoba smanjenih sposobnosti;

Preporuka Rec (2001) 12 Odbora ministara zemljama članicama o prilagodbi zdravstvene skrbi potrebama za zdravstvenom skrbi i za uslugama zdravstvene skrbi ljudi u marginalnim situacijama;

Preporuka Rec (2001) 19 Odbora ministara zemljama članicama o sudjelovanju građana u lokalnom javnom životu;

Preporuka Rec (2002) 5 Odbora ministara zemljama članicama o zaštiti žena od nasilja;

Preporuka Rec (2003) 3 Odbora ministara zemljama članicama o ravnomjernom sudjelovanju žena i muškaraca u donošenju političkih odluka i odluka od javnoga društvenog značaja;

Preporuka Rec (2003) 19 Odbora ministara zemljama članicama o unaprjeđenju dostupnosti socijalnih prava;

Preporuka Rec (2004) 10 Odbora ministara zemljama članicama o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva osoba s mentalnim poremećajima;

Preporuka Rec (2004) 11 Odbora ministara zemljama članicama o pravnim, operativnim i tehničkim standardima za e-glasovanje;

Preporuka Rec (2004) 15 Vijeća ministara zemljama članicama o elektroničkoj upravi ("e-uprava").

Preporuka Rec (2005) 5 Odbora ministara zemljama članicama o pravima djece koja žive u ustanovama socijalne skrbi;

Rezolucija ResAP (2001) 1 Odbora ministara Vijeća Europe o uvođenju načela Univerzalnog dizajna u obrazovne programe za sve profesije koje se bave izgradnjom okruženja ("Tomarska rezolucija");

Rezolucija ResAP (2001) 3 Odbora ministara Vijeća Europe "Inkluzivnim novim tehnologijama prema potpunom sudjelovanju osoba s invaliditetom";

Rezolucija ResAP (2005) 1 Odbora ministara Vijeća Europe o zaštiti odraslih i djece s invaliditetom od zlostavljanja;

Preporuka 1185 (1992.) Parlamentarne skupštine Vijeća Europe o politikama rehabilitacije za osobe s invaliditetom;

Preporuka 1418 (1999.) Parlamentarne skupštine Vijeća Europe o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva osoba s terminalnom bolešću i umirućih osoba;

Preporuka 1560 (2002.) Parlamentarne skupštine Vijeća Europe "Udruženim naporima za liječenje i rehabilitaciju ozljeda leđne moždine";

Preporuka 1592 (2003.) Parlamentarne skupštine Vijeća Europe "Prema potpunoj socijalnoj uključenosti osoba s invaliditetom";

Preporuka 1598 (2003.) Parlamentarne skupštine Vijeća Europe o zaštiti znakovnih jezika u zemljama članicama Vijeća Europe;

Preporuka 1601 (2003.) Parlamentarne skupštine Vijeća Europe o unaprjeđenju situacije napuštene djece u ustanovama;

Preporuka 1698 (2005.) Parlamentarne skupštine Vijeća Europe o pravima djece u ustanovama;

Rezolucija 216 (1990.) Stalne konferencije lokalne i regionalne uprave Europe (trenutačno Kongres lokalne i regionalne uprave Vijeća Europe (Kongres) za rehabilitaciju i integraciju osoba s invaliditetom: uloga lokalne uprave;

Preporuka Kongresa 129 (2003.) i Rezolucija 153 (2003.) o zapošljavanju i ranjivim skupinama;

Revidirana Europska povelja o sudjelovanju mladih u lokalnom i regionalnom životu (Kongres), 21. svibnja 2003.;

Zaključna deklaracija koju su predsjednici država i vlada zemalja članica Vijeća Europe usvojili na sastanku u Strasbourgu na Drugom samitu Vijeća Europe (listopad 1997.) u kojoj se navodi da je "socijalna kohezija jedna od najvećih potreba šire Europe te će se tome težiti kao ključnom doprinosu promicanju ljudskih prava i dostojanstva";

Zaključna deklaracija (Malteška deklaracija) usvojena na konferenciji Vijeća Europe o dostupu socijalnih prava, 14.- 15. studenog 2002.;

Doprinosi Povjerenika Vijeća Europe za ljudska prava;

Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta (1989.);

Međunarodni pakt Ujedinjenih naroda o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.);

Međunarodni pakt Ujedinjenih naroda o građanskim i političkim pravima (1966.);

Univerzalna deklaracija Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima (1948.);

Standardna pravila Ujedinjenih Naroda o izjednačivanju mogućnosti za osobe s invaliditetom (1993.);

UNESCO Izjava i okvir djelovanja za obrazovanje osoba s posebnim potrebama iz Salamanke (1994.);

Međunarodni akcijski plan vezan uz starenje, usvojen na drugoj Svjetskoj konferenciji o starenju u Madridu, 8.-12. travnja 2002.;

Regionalna provedbena strategija za Madridski međunarodni akcijski plan vezan uz starenje iz 2002., koju je usvojila Ekonomska komisija za Europu Ujedinjenih naroda na Europskoj ministarskoj konferenciji o starenju, u Berlinu, 11.- 13. rujna 2002.;

Međunarodna klasifikacija oštećenja, invaliditeta i hendikepa (ICIDH) (1980.) Svjetske zdravstvene organizacije (WHO);

Međunarodna klasifikacija funkcioniranja, invaliditeta i zdravlja (ICF) Svjetske zdravstvene organizacije (WHO), 2001.;

Konvencija o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju (osoba s invaliditetom) Međunarodne organizacije rada (ILO) (br.C159), 1983., i odgovarajuća Preporuka Međunarodne organizacije rada (ILO) o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju (osoba s invaliditetom) (br. R168), 1983.;

Rezolucija sa sastanka Vijeća i ministara za obrazovanje s Vijećem 31. svibnja 1990. u pogledu integracije djece i mladih s invaliditetom u redovno obrazovanje;

Priopćenje Komisije za jednakost mogućnosti za osobe s invaliditetom: nova europska strategija za invaliditet u zajednici (COM /96/ 406 konačna verzija);

Rezolucija sa sastanka Vijeća Europske unije i predstavnika vlada zemalja članica održanog u Vijeću 20. prosinca 1996. o jednakim mogućnostima za osobe s invaliditetom;

Preporuka Vijeća od 4. lipnja 1998. o parkirališnim karticama za osobe s invaliditetom (98/376/EC);

Rezolucija Vijeća od 17. lipnja 1999. o jednakim mogućnostima zapošljavanja za osobe s invaliditetom (1999/C 186/02);

Priopćenje Komisije Vijeću, Europskom parlamentu, Ekonomskom i socijalnom odboru te Odboru za regije: Prema Europi bez zapreka za osobe s invaliditetom (COM /2000/ 284 konačna verzija);

Uredba Vijeća (2000/78/EC) od 27. studenog 2000. kojom se utvrđuje opći okvir za jednak tretman prilikom zapošljavanja i rada;

Odluka Vijeća (2000/750/EC) od 27. studenog 2000. kojom se utvrđuje Akcijski program zajednice za borbu protiv diskriminacije (2001. - 2006.);

Odluka Vijeća (2001/903/EC) od 3. prosinca 2001. o Europskoj godini osoba s invaliditetom 2003.;

Rezolucija Vijeća od 6. veljače 2003. "e-Pristupačnost" - poboljšanje pristupa osobama s invaliditetom društvu utemeljenom na znanju (2003/C 39/03);

Rezolucija Vijeća od 5. svibnja 2003. o jednakim mogućnostima za učenike i studente s invaliditetom u obrazovanju i naobrazbi (2003/C 134/04);

Rezolucija Vijeća od 6. svibnja 2003. o pristupačnosti kulturne infrastrukture i kulturnih aktivnosti osobama s invaliditetom (2003/C 134/05);

Rezolucija Vijeća od 15. srpnja 2003. o promicanju zapošljavanja i socijalne integracije osoba s invaliditetom (2003/C 175/01);

Priopćenje Komisije Vijeću, Europskom parlamentu, Ekonomskom i socijalnom odboru te Odboru za regije: e-Pristupačnost (COM /2005/ 425 konačna verzija);

Priopćenje Komisije Vijeću, Europskom parlamentu, Ekonomskom i socijalnom odboru te Odboru za regije: Provedba, rezultati i opća procjena Europske godine osoba s invaliditetom 2003. (COM /2005/ 486 konačna verzija);

Priopćenje Komisije Vijeću, Europskom parlamentu, Ekonomskom i socijalnom odboru te Odboru za regije: Situacija osoba s invaliditetom u proširenoj Europskoj uniji: Europski akcijski plan 2006.-2007. (COM /2005/ 604 konačna verzija);

Priopćenje Komisije Vijeću, Europskom parlamentu, Ekonomskom i socijalnom odboru te Odboru za regije: Jednake mogućnosti za osobe s invaliditetom: Europski akcijski plan (COM /2003/ 650 konačna verzija);

Madridska deklaracija "Nediskriminacija i rezultati pozitivnog djelovanja uključenosti u zajednicu", usvojena na Europskoj konferenciji nevladinih udruga održanoj u Madridu, ožujak 2002.;

Barcelonska deklaracija: Grad i osobe s invaliditetom (1995.);

Deklaracija Europskih socijalnih partnera o zapošljavanju osoba s invaliditetom (Köln, svibanj, 1999.);

Deklaracija socijalnih partnera o Europskoj godini osoba s invaliditetom: Promicanje jednakih mogućnosti i pristupa zapošljavanju osoba s invaliditetom (20. siječnja 2003.);

Doprinos Europskog pokreta osoba s invaliditetom Drugoj europskoj konferenciji Vijeća Europe "S riječi na djela", usvojenog na Europskom forumu nevladinih organizacija 8. travnja 2003. u Madridu.

---

¹ Ženeva 2001.

² Zaštita odraslih i djece s invaliditetom od zlostavljanja, Izdanje Vijeća Europe, Strasbourg, 2003.

ISBN 92-871-4919-4.

³ Diskriminacija žena s invaliditetom, Izdanje Vijeća Europe, Strasbourg, 2003., ISBN 92-871-5316-7, Život u zajednici za osobe s invaliditetom kojima je potreban visok stupanj pomoći, Vijeće Europe, Strasbourg, 2004.

⁴ Svaki navod žena s invaliditetom u Akcijskom planu podrazumijeva da se to odnosi i na djevojčice s invaliditetom.

⁵ Život u zajednici za osobe s invaliditetom kojima je potreban visok stupanj pomoći, citat.

⁶ Okvir za kvalitativnu i kvantitativnu analizu podataka o starenju osoba s invaliditetom, Izdanje Vijeća Europe, Strasbourg, 1998., ISBN 92-871-3327-1.